

İSLÂM CEZA HUKUKUNUN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİNDEN BAZI ÖRNEKLER

Gönderim Tarihi: 09.06.2017

Kabul Tarihi: 13.11.2017

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1983-5588>

Murat POLAT*

Öz

Fert ve toplum düzenini bozan ve bir fesat unsuru olduğu kabul edilen suçların özel ve genel maslahatın korunması ve devamlılığı için birtakım yaptırımlara tabi tutulması zaruri bir durumdur. Ancak bu yaptırımların hukuka aykırılık teşkil etmemesi ve önceden belirlenen amaçlara hizmet etme gereksinimini karşılaması gerekir. Zira ceza vermekten maksat, suçluya acı ve ızdırıp çektirmek değil, cezanın iki asıl amacı olan özel ve genel önleyicilik prensibini ön plana çıkarmaktır. İslâm ceza hukuku da bu iki temel amacı gerçekleştirmeyi gaye edinmiştir. Suçluyu hiçbir cezalandırma aşamasında yalnızlığa terk etmemiş, cezalandırmanın öncesi ve infazında bu hususa ne kadar titizlik göstermişse, cezalandırma sonrasında da o derece titizlik göstermiştir. Bu özen göstermenin sonucunda da hiçbir kimse tarafından inkâr edilemeyen çok önemli sonuçlar elde etmiştir. Çünkü İslâm, cezanın olumsuz taraflarından ziyade hep olumlu taraflarını ön plana çıkarmış, suça en uygun cezaları vaz etmiştir. Bu çalışma İslâm ceza hukukunun suçluyu merkeze alarak cezalandırmanın öncesi, infazı ve sonrasında bazı karakteristik özelliklerini kendine özgü bir sistematikte ele almayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Ceza Hukuku, Suç, Ceza, Cezanın Karakteristik Özellikleri, Cezalandırma Aşamaları.

Some Examples from the Characteristic Features of Islamic Criminal Law

Abstract

It is imperative that crimes which are considered to be a separate and irregular element that disrupts individual and social order are subjected to certain sanctions for the protection and maintain of private and general charges. However, these sanctions should not be contrary to the law and meet the need

* Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü. Assistant Professor, Amasya University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Studies. Amasya/Turkey (murat.polat@amasya.edu.tr).

to serve pre-determined purposes. Because the purpose of punishment is not to cause suffering and suffering, but to put the principled principle of private and general preventive, which are the two main aims of punishment. Islamic Criminal Law aims to achieve these two basic aims. The guilty did not abandon the lonely stage of any punishment, no matter how careful he was in this matter before and during punishment, he showed such rigor after punishment. As a result of this care, it has achieved very important results which cannot be denied by anyone. Because Islam has always given the most appropriate punishment, which has always brought its positive sides to the forefront from the negative side of the sentence. The aim of this study is to take some principled Islamic criminal law in a systematic way by taking criminal charges centered before, during and after punishment.

Keywords: Islamic Penal Law, Crime, Punishment, Characteristic Features of Punishment, Stages of Punishment.

Giriş

İslâm hukukunda suçlar; "*Allah'ın had ve ta'zir cezalarıyla önlediği dinî mahzurlardır.*"¹ şeklinde tarif edilmiştir. Buradan hareketle, bir fiilin suç sayılabilmesi için kanunla yasaklanmış olması ve karşılığında bir ceza tertip edilmesi gerektiği söylenebilir. Suçun karşılığında ceza tertip edilmediğinde ise kabahat, günah vb. terimler kullanılabilir. Ceza ise; "*Şari'in emirlerini yerine getirmeme ve yasaklarına muhalif hareket etmekten dolayı, suç failine insanların maslahatına binaen uygulanan müeyyidedir.*"² Tarifte geçen "*insanların maslahatı*" ibaresi, aslında cezanın amaç ve sınırının ne olduğunu açıkça belirtmektedir. Şöyle ki maslahat, umumi olarak gerek ruhî veya bedenî, gerekse ferdî veya içtimâî olsun, dünyevî ve uhrevî yararların celp edilmesini ve zararların def edilmesini ifade eden kullanılan bir kavramdır.³ Bu mefhumun ceza hukukuna uyarlanması durumunda ise cezanın dünyevi ve uhrevi boyutuyla umûmî yönden

¹ الجرائم محظورات شرعية زجر الله تعالى بحد أو تعزير Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed Habib Mâverdi, *Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-velâyâtü'd-dîniyye* (Kahire: Dâru'l-hadis, ty.), 322; Abdülkadir Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-islâmî mukâranen bi'l-kânûni'l-vaz'iyi*, 12. bs. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993), 1: 110.

² Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 609.

³ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab* (Beyrut: Dâru sâdir, 1414), 2: 516-517; İbrahim Kâfi Dönmez, "*Maslahat*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 79.

herkes için boyun eğdirici ve caydırıcı;⁴ hususi yönden suçlu için ıslah edici ve adaptasyonu sağlayıcı⁵ bir yaptırım olduğu görülür.⁶ O halde maslahat ile ceza arasında amaçları gerçekleştirme noktasında ortak bir payda olduğu düşünülürse, cezanın sınırının insanlığın maslahatlarını gerçekleştirmek kadar olduğu ileri sürülebilir. İnsanlık için hayati bir öneme sahip olan cezanın sözü edilen umumi ve hususi maslahatlarının azami derecede gerçekleştirilebilmesinin yolu, İslâm'ın insanlık için intaç ettiği örnek ceza sisteminin çok iyi anlaşılmasından ve yeri geldiğinde tatbik edilmesinden geçmektedir. Haliyle bu durum cezalandırmanın öncesinde, infazı esnasında ve sonrasında cezanın suçlu üzerindeki etkisinin çok iyi irdelenmesinin gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır.

İslâm fıkhnın, meseleci (kazuistik) yapısı sebebiyle klasik fıkıh müdevvenatında genel bir suç ve ceza teorisi bulunmaması gayet tabii bir durumdur. Nitekim diğer hukuk sistemleri için de aynı durum söz konusudur. Bu sebeple fıkıh kaynaklarında suç ve ceza kavramları nasıl mücerret olarak ele alınmadıysa, suçlu açısından cezalandırmanın öncesi, infazı ve sonrası da mücerret olarak ele alınmamıştır. Fıkıh kitapları ve modern ceza hukuku kaynaklarında bu husus daha çok cezayla ilgili başlıklar içerisinde kısmen ele alınmış; ancak detaylı bilgiler verilmemiştir. Günümüzde yazılan ceza hukuku ile ilgili eserlerde ise, cezanın daha çok kanuniliği, şahsiliği, eşitliği, adil oluşu ve suç-ceza dengesi gibi konular, cezanın ilkeleri başlığı altında genel olarak

⁴ Suça uygulanacak cezanın önceden belirlenmiş olması neticesinde cezaya çarptırılma korkusu, daha suç işlenmeden önce insanları emir ve yasaklara itaat etmeye zorlamakta ve genel caydırıcılık barındırdığı için (الردع العام) suç işlemekten alıkoymaktadır. Muhammed Selim Avvâ, *Fî usûli'n-nizâmi'l-cinâiyyi'l-islâmî*, 1. bs. (Kahire: yy., 2006), 94. Ayrıca bkz. Adil Bebek, "Ceza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 469.

⁵ Cezalarda suçluları ıslah etmek, kötülük ve cahillikten korumak, ilahî emirlere aykırı davranışlardan alıkoymak, kanunlara uymaya özendirmek ve toplum düzenini korumak yatmaktadır. Bu durum özel önleme (الردع الخاص) şeklinde özetlenmiştir. Muhammed Ebû Zehra, *el-Ukûbe fi'l-fikhi'l-islâmî* (Kahire: Daru'l-fikri'l-arabi, ty.), 27; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayınları, 1999), 1: 176, 210; Mehmet Emin Artuk v.dğr., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 6. bs. (Ankara: Adalet Yayınları, 2012), 709-711.

⁶ Nazım Büyükbâş, "İslâm Ceza Hukukunda Cezalandırma ve Maslahatların Korunması Arasındaki İlişki", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34 (2013/1): 148.

incelenmiş;⁷ suçlular açısından İslâm ceza hukukunun cezalandırmanın öncesi, infazı ve sonrasında öne çıkan ve dikkat çeken karakteristik özelliklerinden detaylıca bahsedilmemiştir. Bunlar da ceza hukuku bakımından önem arz eden hususlardır. Elbette ki, İslâm ceza hukukunun karakteristik özelliklerinin tamamının bir makale çerçevesinde ele alınması imkânsızdır. Ancak tarafımızca önemli olduğu düşünülen ve üzerine nadir araştırmaların yapıldığı ceza hukukunun sözü geçen bu özelliklerini bu makalede ele almak mümkündür. Bu çalışmayla İslâm ceza hukukunun bazı karakteristik özelliklerine dikkatleri çekmek ve farkındalık oluşturmak gaye edinilmiş, bu alana mütevazı bir katkı sağlanmak istenmiştir.

Konu, makalede üç temel başlık altında ele alınacaktır. Cezalandırma öncesi dikkat çeken karakteristik özellikler başlığı altında cezaların önceden belirlenmesi, kanunilik ilkesi kapsamında cezalandırmanın geçmişe teşmil edilememesi, kıyasın olanaksız oluşu, cezanın son çare oluşu ve cezanın tamir edilebilir olması konuları; cezanın infazı aşamasında dikkat çeken karakteristik özellikler başlığı altında işkencenin yasaklanması, cezanın siyasî ve idarî oluşu, makul ve insancıl oluşu ve suçluyu kınama ve eleştirinin olmayışı konuları; cezalandırma sonrasında dikkat çeken karakteristik özellikler başlığı altında ise mağdurun razı edilmesi, yargı ve infaz hatalarının telafisi ve suçlunun topluma kazandırılması konuları işlenmiştir.

A. Cezalandırma Öncesi Dikkat Çeken Karakteristik Özellikler

İslâm ceza hukukunda cezalandırma öncesi dikkat çeken pek çok karakteristik özelliklerin olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak burada bu özelliklerden bazıları ele alınmış ve bunlar hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

1. Cezaların Önceden Belirlenmesi

İslâm ceza hukukunda ceza infazının evvelinde öne çıkan durumlardan birisi de cezanın genel ilkelerinden olan kanunilik ilkesidir. Kanunilik ilkesinin, miktarı Şari tarafından belirlenen had, kısas ve diyet

⁷ Cezanın genel ilkeleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 609-611; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Konya: Mimoza Yayınları, 2014), 32-42; Murat Polat, "İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge" (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 29-35; Adnan Koşum, "İslâm Hukukunda Cezayı Ağırlaştırıcı Nedenler" (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 17-20; Ali Bardakoğlu, "Ceza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 475.

cezalarının herhangi bir kritiğe tabi tutulmadan hâkim tarafından aynen uygulanmasını ifade ettiği söylenebilir. Kanunilik ilkesini tamamlayıcı niteliklerin yelpazesi oldukça geniş olup, bu yelpazenin içerisine genel olarak belirlilik, mülkîlik (ülkesellik), yasama organınca tespiti, geçmişe teşmil edilmeme ve kıyas (örnekseme) yasağı gibi unsurlar girmektedir.⁸ Bunlardan belirlilik prensibi, diğerlerine nazaran cezalandırmada ilk olarak ele alınması gereken bir unsurdur. Zira diğer ilkelerin bu unsurun üzerine inşa edildiği ileri sürülebilir.

Belirlilik, adından da anlaşılacağı üzere yetkili bir kimse tarafından cezalandırmadan önce herkesin açık ve net olarak anlayabileceği şekilde cezaların tertip edilmesidir. Bu prensibin temeli ve mantığı, kişilerin yasak eylemleri önceden bilmelerini sağlama düşüncesine dayanır. Ancak bu suretle kişi, hareketlerini düzenleme imkânı bulabilir ve bu şartla kişiyi işlemiş olduğu fiilden dolayı kusurlu bulmak söz konusu olabilir.⁹

Belirlenen cezanın miktarı ise toplumun ihtiyacı ve yararı kadardır. Kamu yararı cezanın ağır olmasını gerektiriyorsa ceza ağırlaştırılır; hafif olmasını gerektiriyorsa hafifleştirilir.¹⁰ Yani cezanın miktarı ile kamu yararı arasında doğru bir orantı hâkimdir. Kamu yararı kapsamında İslâm ceza hukuku kısas, recm, celde, el kesme, sürgün gibi bedenî cezalar; diyet,¹¹ erş,¹² tazmin, müsadere¹³ ve keffâret gibi mâlî cezalar vaz

⁸ Bkz. Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku Genel Kısım*, 12. bs. (İstanbul: Beta Yayınları, 1997), 1: 17; Kayıhan İçel ve Süheyl Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 1: 75; Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Dersleri* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992), 60.

⁹ Dönmezer ve Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 1: 17.

¹⁰ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultânîyye*, 345; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 610.

¹¹ Diyet: Bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak mağdura ya da mirasçılara ödenen mal veya parayı ifade etmektedir. Necmüddin Ebû Hafs Neseî, *Tilbetü't-talebe fi'l-istilahâti'l-fikhiyye* (byy.: el-Matbaati'l-âmire, 1311), 163; Ebu Bekir b. Abdilkadir Râzî, *Muhtârü's-sihâh* (Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1999), 135.

¹² Erş: Suçluya, yaptığı müessir fiil neticesinde ortaya çıkan zarara karşı ödemesi için takdir edilen diyet veya yaralı uzva karşı diyetten az olan mâlî bedeldir. Neseî, *Tilbetü't-talebe*, 166; Ali b. Muhammed b. Ali Seyyid Şerif Cürçânî, *et-Ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1983), 17.

¹³ Müsadere: Devletin, suçtan elde edilen şeyleri ve suçta kullanılan aletleri kendine mülk edinmesidir. Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 705; A. Fethi Behnesi, *el-Mevsûatü'l-cinâiyye fi'l-fikhi'l-islâmî* (Beyrut: yy., ty.), 4: 308, A. Fethi Behnesi, *el-Ukûbe fi'l-fikhi'l-islâmî* (Kahire: Dâru's-ş-şurûk, 2004), 219.

etmiştir. Bu cezalar ortada sürekli çalışan bir infaz makinesi değil,¹⁴ genel önleme amacıyla alenen herkesin görebileceği caydırıcı bir ikaz mesabesinde. Hz. Peygamber'in: "Kamçıyı ev halkının görebileceği yere asın."¹⁵ hadisi de bu konuyu destekler mahiyettedir. Ayrıca "Allah, miktarı belli cezalar dışında, kanlarınızı dökmeyi, mallarınızı almayı, namusunuzu çiğnemeyi haram kılmıştır."¹⁶ hadisi de cezaların önceden belirlenmesine ve herkese ilan edilmesine atıfta bulunmaktadır.

Cezanın suçtan önce belirlenmesi, suç işlenmeden önce herkes için bir ikaz unsuru oluşturmakta, emir ve yasaklara itaat etmeye zorlamakta ve genel olarak potansiyel suçluları suç irtikâp etmekten alıkoymaktadır.¹⁷ Çünkü cezalandırılma korkusu insanın fitratına yerleştirilen bir duygudur. Bu duygu insanlar üzerinde caydırıcı bir etki yaratacağı için önceden belirlenen cezaları bilen bir toplumda bu cezaları bilmeyen topluma nazaran daha az suç işlenecektir.¹⁸ Tüm bunlar cezalandırma öncesinde söz konusu olduğu için genel önlemeye (الردع العام) de doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu sebeptendir ki, klasik fıkıh kaynaklarında bu husus: "Cezaların suç işlenmeden önce ceza normunun bilinmiş olması birer engel (genel önleme); suç işlendikten sonra tekerrüre engel olan ceza infazı ise müeyyide (özel önleme)'dir."¹⁹ şeklinde formüle edilmiştir.

¹⁴ Muhammed Kutub, *el-İnsân beyne'l-mâddiyyeti ve'l-islâm* (Kahire: Daru'ş-şurûk, 1995), 156. Ayrıca bkz. Sabri Erturhan, *İslâm Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008), 173.

¹⁵ Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam San'ânî, *el-Musannef* (Beyrut: el-Mektebü'l-islâmî, 1403), 9: 447.

¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (byy.: yy., 1422), Hudud, 10.

¹⁷ Avvâ, *Fî usûli'n-nizâm*, 94; Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fıiller* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1996), 33. Bu kurala başka bir söz için bkz. Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 544.

¹⁸ Muhammed Ebû Zehra, *el-Cerîme* (Kahire: Dâru'l-fikri'l-arabî, 1998), 462; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 610; Abdullah Çolak, "İslâm Ceza Hukukunda Hafifletici Sebepler" (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 32-33.

¹⁹ "أنها موانع قبل الفعل و زواج بعده" Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Daru'l-fikr, ty.), 5: 212; Zeynüddîn b. İbrahim İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik* (byy.: Dâru'l-kitâbi'l-islâmî, ty.), 5: 3; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 610. Geniş bilgi için bkz. Avvâ, *Fî usûli'n-nizâm*, 95; Abdullah Çolak, *İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Delilleri* (Malatya: Medipres Yayıncılık, 2014), 58-60.

Hukuk alanındaki yaptırımların biri maddî/cebir, diğeri manevî/tehdit olmak üzere iki yönü vardır. Bunlardan maddî yön hukuka aykırı davranıştan sonra ortaya çıkarken; manevî yön, hukuka aykırı davranıştan önce vardır ve hukuka aykırı yönü önlemeye yarar. İşte İslâm ceza hukukunun hüküm kaynağı olan Kur'an ve Sünnette suçlara önceden tespit edilen cezalar, tam manasıyla yaptırımın manevî yönünü temsil eder ki, bunlar bir nevi genel önleme mahiyetindedir. Şu kadar var ki, "İnananlardan bir topluluk onların cezalandırılmasına şahitlik etsin."²⁰ âyetinde ifade edilen cezanın açıktan infazı, İslâm'da cezaların genel önleme amacına işaret etmektedir.²¹ Ayrıca "İşledikleri suça karşılık tenkil edici (bastırıcı, başkalarına ibret olucu) ceza olarak..."²² âyetindeki "nekal" (نكال) kelimesi fail açısından korkutma ve caydırma; toplum açısından ise ağırlığı itibariyle genel önlemeyi teşkil etme amacı gütmektedir.²³ Sonuç olarak; İslâm ceza hukukunda cezalandırma öncesinde vaz edilen tüm müeyyideler, kanunilik ilkesini tamamlayıcı niteliklerden birisi olan "cezanın belirli olması"na işaret etmektedir.

2. Geçmişe (Mâ Kable) Teşmil Edilmemesi

Cezalandırma öncesi belirlenen hükümlerin, yürürlüğe girmeden önceki suç ve cezaları kapsamama, yani geriye dönük olmama özelliği, kanunilik ilkesini tekmil eden prensiplerden sayılmaktadır.²⁴ Çünkü bu prensip, işlendiği zaman diliminde suç olarak kabul edilmeyen fiil veya eylemlerin daha sonra suç kapsamında değerlendirilerek sahiplerinin cezalandırılmamasını öngörmekte, bu yönüyle kanunilik ilkesini tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir.²⁵

Bu özellik İslâm ceza hukukunda da önemli bir yere sahiptir. Zira İslâm hukukçuları bu özelliğin ışığında "Kanun gelmeden önce yükümlülük yoktur."²⁶ ve "Eşyada aslolan ibahadır."²⁷ ilkelerini ortaya koymuşlardır.

²⁰ Nur, 24/2.

²¹ Muhammed Tahir İbn Âşur, *Tahrîrul'-ma'nâ's-sedîd ve tenvîru'l-akli'l-cedîd* (Tunus: Dâru't-tunusî, 1984), 18: 151.

²² Maide, 5/38. Benzer anlamda başka ayetler için bkz. A'raf, 7/165-167; Maide, 5/38.

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-kur'an=Tefsîru'l-kurtubî* (Kahire: Dâru'l-kütübî'l-musriyye, 1964), 1: 144; Ebû Zehrâ, *el-Ukûbe*, 172-173; Faruk Erem v.dğr., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 1997), 687.

²⁴ Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 261; Ebû Zehra, *el-Cerime*, 253 vd.

²⁵ Yaşar Yiğit, "İslâm Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Kanunu Bilmemenin Cezalara Etkisi", *Diyanet İlmî Dergi*, 36/1, (2000): 64.

²⁶ Seyfuddin Ebû'l-Hasen Ali b. Ebi Ali b. Muhammed Âmidi, *el-İhkam fi usuli'l-ahkâm* (Beyrut: el-Mektebü'l-islâmî, ty.), 1: 91.

Hatta İslâm bu özelliğin boyutunu daha da genişleterek, suçlunun Müslüman olmadan önceki işlediği suç ve günahlarının da tamamen silineceğini müjdelemiştir. Nitekim Kur'an'ın: “Ancak şu var ki dönüş yapıp iman edenler, güzel ve makbul iş yapanlar bundan müstesnadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını sevaplara çevirir. Çünkü Allah gafurdur, rahimdir.”²⁸ âyeti ile Hz. Peygamber'in (sav): “Kim İslâm'da güzel işler yaparsa cahiliye döneminde yaptıklarıyla hesaba çekilmez.”²⁹ ve “Bilmez misin ki İslâm önce işlenen günahları ortadan kaldırmaktadır.”³⁰ hadisleri, aynı prensibin başka bir biçimde ifade edilmesidir.³¹ Ancak bu özelliğin gönül huzuruyla işletilebilmesinin yolu, çıkarılan hükümlerin/kanunların herkesin duyabileceği şekilde ilan edilerek kamuoyunun bilgisine sunulmasından geçmektedir. Aksi halde genel yükümlülükler haricinde kişi İslâm diyarında da yaşasa kanunu bilmemesi veya duymaması sebebiyle cahilliği belli şartlar dâhilinde mazeret sayıldığından³² o kişiye ceza terettüp etmez.³³ Keza Mâlikilere göre hirâbe suçu işleyip güvenlik güçleri tarafından yakalanmadan önce (قبل القدر) artık bu işten nedamet duyduğuna, devlete itaat edeceğine, gelecekte de bu gibi fiilleri yapmayacağına dair söz veren ve tövbekâr olan kişiden gerek Allah hakkına gerekse kul hakkına taalluk eden bütün suçların düşürülmesi,³⁴ bazı suçlar için önceden cezalar belirlense de bazı

²⁷ Zeynüddîn b. İbrahim İbn Nüceym, *el-Eşbah ve'n-nazâir* (Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1999), 56; Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukuk-i islâmiyye ve ıstılâhat-ı fihriyye kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınları, 1976), 1: 298.

²⁸ Furkan, 25/70. Ayrıca bu minvalde başka bir ayet için bkz. Maide, 5/93.

²⁹ Ebû Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, ty.), İman, 53. Benzer hadis için bkz. Buhârî, İstîtâbe, 1.

³⁰ Müslim, İman, 54.

³¹ Kur'an-ı Kerim'deki: “Biz, elçi göndermedikçe azap edecek değiliz.” (İsra, 17/15) ayeti ekseninde Kelamcılar ve Usulcüler cezanın geçmişe yürürlüğü konusunda pek çok görüş beyan etmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Bayram Demir, “İslâm Ceza Hukukunda Cezaların Geçmişe Yürürlüğü”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (2015): 67 vd.

³² Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 430; Ebû Zehra, *el-Cerime*, 465; Yiğit, “İslâm Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Kanunu Bilmemenin Cezalara Etkisi”, 79.

³³ Cehaletin bazı şartlar dahilinde mazeret kabul edildiği konusu için bkz. Buhârî, Megâzi, 40; Müslim, Sıyam, 8; Ahmed b. Hüseyin Ebû Bekir Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003), 8: 415.

³⁴ Alauddîn Ebû Bekir b. Mesud b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi'ş-şerâi* (Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1986), 7: 96; Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd,

durumlar sebebiyle cezaların geçmişe yürümezliğine dair bir örnek olarak zikredilebilir.

Bu özelliğin, kanunlar yürürlüğe girmeden önce herkes için, özellikle de suç veya günah işleyenler üzerinde olumlu tesirler bırakması, rahatlamaya sebep olması, kendini güvende hissedip suçlu hissetmesinin önüne geçmesi ve önceden suç saydığı halde irtikâp ettiğinde ceza almadığı eylemleri çabucak unutturması yönüyle pek çok fayda sağlayacağı muhakkaktır.³⁵

3. Cezalarda Kıyas Yasağı

Kanunilik ilkesinin tabii sonucu olan “*cezalar arasında kıyas yasağının olmayışı*” cezalandırma öncesi dikkati çeken prensiplerden birisidir. Kıyas; Kitap, Sünnet veya İcma’da hakkında hüküm bulunmayan herhangi bir olaya, aralarındaki illet birliği sebebiyle, bu kaynaklardan birinde yer alan olayın hükmünü vermek demektir.³⁶

İslâm ceza hukukunda kıyasın delil olup olmaması konusunda fukaha ihtilafa düşmüştür. Şöyle ki, Şâfiî ve Mâlikiler, naslarla tayin edilen suç ve cezalara kıyas yapılarak bazı hükümlerin çıkarılabileceğini ileri sürerken; Hanefiler naslardaki illetin akıl tarafından kavranamaması sebebiyle böyle bir durumun ancak ta’zir cezaları adı altında ulü’l-emr veya kâdılar aracılığıyla icra edilebileceğini ileri sürerler.³⁷ Konuyu birer örnekle vuzuha kavuşturmak gerekirse, Şâfiî ve Mâlikilere göre livata suçuna, zina suçuyla aynı illeti taşıması sebebiyle kıyasen zina haddi uygulanırken; Hanefilere göre söz konusu cezada hakiki illetin idrak edilememesi sebebiyle yetkili otorite tarafından ancak ta’ziren ölüm cezası verilebilir.³⁸ Bu konuda Hanefilerin görüşü tercihe şayandır. Zira iki suç birbiri kıyas etmeyi gerektirecek illetin tam anlamıyla anlaşılabilmesi, kıyasın zanniyet ifade etmesi, bu tür cezalarda (hudud) Allah hakkının galip gelmesi ve en önemlisi de hakkında nas beyan edilmemekle otorite boşluğu oluşan bir durumun naslardan hareketle

Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid, 3. bs. (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 2007), 823; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, 215 vd.

³⁵ Yiğit, “İslâm Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Kanunu Bilmemenin Cezalara Etkisi”, 65.

³⁶ Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü’l-fıkh* (Kahire: Dâru’l-fıkr, ty.), 218.

³⁷ Mahmud b. Abdirrahman el-İsfahani, *Beyânü’l-muhtasar şerhi muhtasarı İbn Hâcib* (Cidde: Daru’l-medeni, 1986), 3: 171-172; Abdülkadir Şener, *Kıyas İstihsan İstislah* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981), 112.

³⁸ Ebû Zehra, *Usûlü’l-fıkh*, 248, 249.

kiyasen doldurulması, hem ulü'l-emr ve kadıların yetki alanını daraltmakta hem de insanlara ilave bir yükümlülük getirmektedir. Bu sebeple Hanefilerin görüşünün daha makul ve hukukî olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Hanefilerin bu görüşünün, Roma hukuku ve daha sonra ortaya çıkan modern hukuktaki “kanunsuz suç ve ceza olmaz.” prensibinin yansıması olduğu söylendiğine³⁹ göre, Hanefilerin görüşü takdire şayandır.

Keza İslâm hukukunda diyet ve erş gibi mâlî cezalar, “*takdiri akilla kavranılamayan bir misliyet*” (القضاء بمثل غير معقول) olarak adlandırılır. Bu gibi konular genelde fıkıh kitaplarının emir bahislerinin “*emir ile vacip olan şeylerin hükümleri*” bölümünde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.⁴⁰ Kasten adam öldürme ve müessir fiil neticesinde takdir edilen mâlî tazminler de bu tür hükümlerden sayılır. Çünkü can veya uzuv ile mal arasında aklın kavrayabileceği bir benzerlik söz konusu değildir. Bu gibi cürümleri mal ile kaza etmek eda değil, belki gayri makul bir misil ile kaza olabilir. Dolayısıyla bu hususlar da kıyasla sabit olmayan bir özelliğe sahip olduğundan⁴¹ kıyas yasağı kapsamında değerlendirilebilir.

Kıyas yasağı Türk ceza kanununda da açık bir şekilde düzenlenmiştir. TCK 2/3'te “*Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz.*” denilmektedir. Binaenaleyh bir suçlu ancak, kanundaki tarife uyan suçlamalara ve kanunda o suç için öngörülen yaptırımlara muhatap olmaktadır.

4. Cezalandırmanın Son Çare Olması

Çağdaş ceza hukukunda yaptırım, suçu önleyici bütün alternatif seçenekler ve genel önlemler denendikten sonra zaruret miktarınca kendisine başvurulmuş en son çare olarak kabul edilmektedir. Zira işlenen her bir suçun toplumda birtakım acılar meydana getirmesi ve öngörülen cezaların da bu acıların üzerine eklenmesi ve çiyile, uygulanması sonucunda kendisinden daha büyük faydalar hâsıl olmayacaksa cezaya başvurulmaması çeşitli maslahatlar açısından aslında en ideal olan durumdur. Kaldı ki, her seferinde kendisine müracaat edilen ceza, suçluya tesir etmeyecek, onu uslandırmayacak ve sonuçta cezalandırma

³⁹ Şener, *Kıyas İstihsan İstislah*, 112-113.

⁴⁰ Bu konuda bkz. Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *Usûlü's-serahsî* (Beyrut: Dâru'l-marife, ty.), 1: 57; Bilmen, *Hukuk-i islâmiyye*, 1: 52-53.

⁴¹ Bilmen, *Hukûk-i islâmiyye*, 1: 53; Polat, “İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge”, 208.

önemini yitirecektir.⁴² Durum böyle olunca harcanan bütün çaba, gayret ve zaman da boşa gidecektir. Diğer taraftan cezaya hükmetmek, onun idare ve infazını gerçekleştirmek için kolluk ve yargı teşkilatı kurmak, mahkemeler ve hapisaneler inşa etmek ve onların giderlerini karşılamak devletin yükümlülüğü altında olduğundan verilen her bir cezadan dolayı ekonomik açıdan devlet de etkilenmekte, maddî ve manevî açıdan birtakım sıkıntılara maruz kalmaktadır. Bu sebepten olsa gerekir ceza, hem uygulayanı hem de uygulananı yaraladığı için sapı olmayan bir kılıca benzetilmiştir.⁴³ O halde genel önlemenin işe yaradığı bir ortamda mümkün olduğunca cezaya başvurmamak veya başvurulduğunda ise en az masrafı gerektiren bir cezayı öngörmek ve bunu da amaca ulaşmak için bir araç olarak kullanmak hem suçlu hem de ilgili müesseseler açısından daha doğru olacaktır. Çünkü ceza, "*Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür.*"⁴⁴ âyeti mucibince kendisine zaruret ölçüsünde başvuru ve saldırının ancak misliyle bertaraf edilmesine yarayan bir caydırıcı unsurdur.

İslâm'da basit de olsa şartları gerçekleşen hiçbir suç cezasız bırakılmamıştır. Çünkü yapılan incelemelerde, iyi hareketlerin mükâfatlandırıldığı bir ortamda kötü hareketlerin de cezalandırılmasının, suçlunun kendisinden istenilenlere karşı duyarlılığının daha fazla ziyadeleşmesine, istenilenleri hemen yapmasına ve kanunlara saygısızlığının düzelmesine sebep olduğu gözlemlenmiştir.⁴⁵ Bu sebeple basit de olsa işlenen her bir suçun cezasının suçlu tarafa ödettirilmesi, pek çok maslahat açısından önem arz etmektedir.

Diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm ceza hukukunda da cezalar, en son müracaat edilen bir çaredir. Şu kadar var ki, İslâm kendine özgü hukuk sistemi içinde ibadet, ahlâk, aile hayatı, hesaba çekilme şuuru ile terbiye edilmiş bir toplum oluşturmayı hedeflediğinden ahiret korkusu ve inancı zayıf kimseleri suçtan vazgeçirmek için etkili bir ceza sistemi ortaya koyarak onun

⁴² Dönmezer ve Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 1: 9; Haluk Toroslu, *Ceza Müeyyidesi* (Ankara: Savaş Yayınları, 2010), 75-76.

⁴³ Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınları, 2006), 90; Toroslu, *Ceza Müeyyidesi*, 78.

⁴⁴ Şûrâ, 42/40.

⁴⁵ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2008), 60, 155.

caydırıcılığından yararlanmaktadır. Nitekim Hz. Osman'ın (ra): “*Kur'an ile yola gelmeyi Allah sultan (devlet gücü) ile yola getirir.*”⁴⁶ sözü de bu anlayışın bir ifadesidir.

İslâm'da had cezaları tabiatı icabı çok ağır cezalardan müteşekkildir. Lakin söz konusu cezaların en ufak bir şüphede düşürülmesi,⁴⁷ hemen uygulanmayıp geniş çaplı ispat süreci ve tahkikat neticesinden geçtikten sonra son çare olarak uygulanması,⁴⁸ İslâm'ın cezalandırmayı baştan kabul eden bir zihniyete sahip olmadığını göstermektedir. Ayrıca buradan, cezanın ağırlığı arttıkça ispat süreci ve tahkikatının basit cezalara oranla daha fazla önem kazandığı ve bu hususa daha fazla özen gösterildiği sonucu da çıkarılabilir.

Aslında had cezalarının bu kadar ağır olmasında yatan hikmet, insanın havf (korku) ve reca (ümit) psikolojisi üzere yaratılmasından başka bir şey değildir. İnsan tabiatı gereği yararına gördüğü/göreceği şeyleri yapmaktan kaçınmaz; zararına gördüğü/göreceği şeylere de yanaşmaz. Başka bir ifadeyle insan, yarar ve zarar dengesi üzerine vücuda getirilmiştir. Zararlı gördüğü şeylerde herhangi bir tehlike ve risk sezmezse, tıpkı yararlı olan şeyleri yaptığı gibi zararlı olan şeyleri de yapmaktan kaçınmaz. Ancak bu gibi şeylerin karşısına şayet nefsinin hoşlanmadığı, ona denk ya da ondan daha ağır bir ceza konulursa tabiatı gereği ondan uzak durur.⁴⁹ O halde İslâm, baştan birtakım cezaları koymakla insan üzerinde havf ve reca psikolojisi oluşturma ve buna

⁴⁶ Muhammed Tahir İbn Âşur, *Makâsıdü's-ş-şer'ati'l-islâmiye* (Katar: Vizaratü'l-evkaf, 2004), 3: 354.

⁴⁷ Nitekim Hz. Peygamber'in: “*Elinizden geldiği kadar Müslümanlardan hadleri kaldırmız.*” (Tirmizi, Hudud, 2), “*Hadleri (cezaları) şüphelerle kaldırmız.*” (Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Sünenü't-tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: yy., 1975), Hudûd, 2) hadisleri bu düsturu ortaya koyar. Had ve kısasın haksız yere uygulanması tamiri imkânsız yaralar açacağından ilgili naslar bu minvalde gelişen hukuk doktrini suçların oluşumunda, ispatında cezayı düşürücü sebepleri işletmede suçlu lehine titizlik göstermiş, şüphe ve tereddütten sanığın faydalanacağını genel bir düstur olarak benimsemiştir. Abdullah Çolak, *İslâm Hukuku* (Ceza ve Borçlar) (Ankara: Öncü Yayınevi, 2017), 124.

⁴⁸ Mesela bkz. Buhârî, Hudud, 31; Müslim, Hudud, 5; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Mâce, *Sünenü ibni mâce*, thk. M. Fuad Abdülbaki (byy.: Dârü ihyâ'l-kütübî'l-arabî, ty.), Hudud, 24.

⁴⁹ Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 714-715; Sabri Erturhan, “İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 21, (2013): 190-191; Polat, “İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge”, 47.

rağmen haddi aşanlara son çare olarak ceza müessesesini uygulama amacı gütmektedir. İslâm'ın asıl amacı cezalandırmak olsaydı, Kur'an'da kocasına itaat etmeyen kadının (nüşuze) tedip ve terbiye edilmesinde dövme cezasının, ayetin içerik sıralamasında⁵⁰ ilk başta olması gerekirdi.

Madem cezalandırmaktan maksat suçlunun tedip edilmesi ise, o halde suçun değişmesiyle tedip önlemi de değişebilir.⁵¹ Nitekim tüm değişik tedip önlemlerine rağmen suçlunun ıslahı mümkün olmamış, topluma zararı bertaraf edilememiş ve suçlu uslanmamışsa toplumu onun zarar ve ziyanından korumak amaçlı son çare olarak suçlu idam edilebilir veya tövbe edinceye ya da ölünceye kadar hapsedilebilir. Nafakası ise devlet tarafından karşılanır.⁵²

5. Tamir Edilebilir Olması

Adlî konularda ne kadar da titiz davranılırsa davranılsın soruşturmayı yürütenin ve karara bağlayanın neticede insan olması nedeniyle hâkimin veya adlî mercilerin hata yapmaları ihtimal dâhilindedir. Her ne kadar adlî hata sonucu hiçbir cezanın tamamen düzeltilmesi mümkün olmasa da adlî hataları minimize etmek ve geride kalan kayıpları telafi etmek için cezanın tamir edilebilir cinsten olması zaruridir.⁵³ Durum böyle olunca mâlî cezaların dışında kalan ceza türlerinde, özellikle de ölüm ve hapis cezalarında zararın telafi edilmesinin imkânsız olduğu açıktır.⁵⁴ Ancak bütün ispat ve deliller suçlunun aleyhine işaret ediyor ve lehinde de hiçbir delil yoksa tamir edilebilir özelliği olmasa da önceden tespit edilen cezaların öngörülmesi birey ve toplumun maslahatı için son derece önemlidir.

İslâm ceza hukukunun miktarı nas tarafından belirlenmiş ceza türlerinde şartlar oluşmadan ve olay yetkili makamlara intikal etmeden önce suçlunun bağışlanabilmesi, cezanın tamir edilebilir olma özelliğini öne çıkardığı söylenebilir. Mâmâfih, Hz. Peygamber'in: "*Had cezalarını*

⁵⁰ Bkz. Nisa, 4/34.

⁵¹ Mâverdí, *Ahkâmü's-sultâniyye*, 344; Burhâneddin İbrahim b. Ali b. Muhammed İbn Ferhûn, *Tebseratü'l-hükkâm fi usûli'l-akziyeti ve menâhici'l-ahkâm* (Kahire: Mektebetü'l-külliyye, 1986), 2: 288; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 610.

⁵² Şerefuddin Musa b. el-Hicâbî el-Makdisî, *el-İknâ' fi fıkhi'l-imâm Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Daru'l-marife, ty.), 4: 271-272; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 610.

⁵³ Dönmezer ve Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 2: 611; Artuk v.dğr, *Ceza Hukuku*, 20; Toroslu, *Ceza Müeyyidesi*, 112; Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 487.

⁵⁴ Toroslu, *Ceza Müeyyidesi*, 112-113; Dönmezer ve Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 2: 566.

bana gelmeden önce aranızda bağışlayın. Bana ulaşan had cezalarını uygulamak vacip olmuştur."⁵⁵ hadisi, doğrudan olmasa da dolaylı olarak bu konuya işaret etmektedir. Yine Hz. Peygamber'in: "Elinizden geldiği kadar Müslümanlardan cezaları kaldırınız. Eğer onun için bir çıkar yol varsa hemen salıveriniz! Yetkilinin affetmede yanılması, cezalandırmada yanılmasından daha hayırlıdır."⁵⁶ anlamındaki hadisi de had ve kısas suçlarında, hem suçun oluşumu hakkında kesinliğe gölge düşüren en ufak bir şüphenin sanık lehine değerlendirilmesi ilkesine -"Şüpheden sanık yararlanır"- hem de bu tür cezaların geriye dönüşü olmayacağı için, cezalandırmamadaki hatanın cezalandırmadaki hatayı bertaraf edeceği vechiyle cezanın tamir edilebilme ilkesine hizmet etmektedir. Ancak unsurları oluşmuş, soruşturma ve kovuşturması adlî organlara kadar ulaşmış olan had suçlarının affedilmesi kesinlikle mümkün değildir. Nitekim bir adam Safvan b. Ümeyye'nin hırkasını çalmıştı. Safvan da hırsız yakalayınca Hz. Peygamber'in huzuruna götürdü. Hz. Peygamber de tahkikat neticesinde adamın elinin kesilmesine hükmedince, Safvan: "Ey Allah'ın Resulü! Ben dâvamdan vazgeçtim." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ey Ebu Vehb, adamı huzuruma getirmeden önce davandan vazgeçseydin ya!" buyurdu ve suçlunun elini kestirdi.⁵⁷ Yine bu konuda Hz. Peygamber: "Gizli kalmış masiyet failine zarar verir. Ortaya çıkmış; fakat cezalandırılmamışsa toplum zarar görür."⁵⁸ buyurarak suçun alenileşmesi durumunda mutlaka karşılığının verilmesi gerektiğini duyurmaktadır. Çünkü İslâm, işlenen suçun bireysel boyutta kalmasını, alenileşmemesini isteyerek suçun affedilme ihtimalini yeğlemekte,⁵⁹ aksi durumda ise İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328): "Had cezalarının ikamesi tıpkı Allah yolunda cihat etmek gibi ibadettir."⁶⁰ sözünde olduğu gibi anılan cezaların kesinlikle tatbikini emretmektedir.

⁵⁵ İbn Mâce, Hudûd, 5.

⁵⁶ Tirmizî, Hudûd, 2. Benzer anlamda başka bir hadis için bkz. Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî Ebû Davud, *Kitâbu's-sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: yy., ty.), Hudûd, 5; İbn Mâce, Hudûd, 28.

⁵⁷ İbn Mâce, Hudûd, 28.

⁵⁸ Zeynüddîn Muhammed el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr* (Mısır: el-Mektebetü't-ticariyye, 1356), 1: 336; Ebü'l-Hasen Nuruddîn Ali b. Ebî Bekr Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid ve membau'l-fevâid* (Kahire: Mektebetü'l-kutsi, 1414/1994), 7: 268.

⁵⁹ Bkz. Buhârî, Edeb, 60; Müslim, Zühd, 8.

⁶⁰ Takiyyuddîn Ebü'l-Abbâs İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ* (Medine: Mecmau'l-melik fahd, 1995), 28: 329.

Aynı durum başka bir suç türü olarak kabul edilen müessir fiillerde düşünüldüğünde yaralama suçu sadece yaralanan şahsı ilgilendirirse, yaralanan şahsın cezalandırmadan önce suçluyu affetmesi⁶¹ cezanın tamir edilebilirliğine bir atıftır. Şöyle ki, cezanın infazı ve sonrasında birtakım istenmeyen ve geri dönüşü mümkün olmayan hadiselerin vukuu her zaman imkân dâhilindedir. Mağdura sunulan af seçeneğiyle bu gibi hadiselerin önüne baştan geçilmekte, haksızlıklar bertaraf edilmektedir.

Miktarı naslarla tayin edilen cezalarda cezanın tamirinin mümkün olması bu şekilde iken, ceza takdirinin yetkili makamlara bırakıldığı ta'zir türü cezalarda ise bu durum biraz farklılık arz etmektedir. Şu kadar var ki, miktarı Şari' tarafından tespit edilen cezalarda kamu hukuku daha ağır bastığı için şahıstan ziyade kamu yararının dikkate alınması ve cezaların ona göre tanzim edilmesinde suç-ceza denkliği açısından herhangi bir şüphenin olmayacağı kesindir. Ancak Şari' dışında takdir hakkını kullanan yetkili otoritelerin insan olmaları sebebiyle suç-ceza dengesini gözetmede hata yapmaları imkân dâhilinde olduğu için bu pürüz, şahsın durumu dikkate alınarak suçun üzeri ya örtülmekle ya da suç, bir şekilde telafi edilmekle giderilmektedir. Böylelikle miktarı nasla belirlenmiş cezalarla miktarı nasla belirlenmemiş cezalar arasında şahsiyet kriteri esas alınarak suç-ceza mizanının sağlandığı görülmektedir.⁶² O halde bu tür cezalarda suçlunun şahsiyetinin esas alınması, aslında dolaylı da olsa cezanın tamir edilebilir olma vasfını ifade etmektedir. Yetkili hâkim, gerektiğinde toplumda itibarlı ve ilk defa basit bir suçla hâkim karşısına çıkan bir kişi ile toplumda aynı suçu defalarca işleyen vurdumduymaz ve uslanmaz birisini aynı kategoride düşünmez; öncekine basit bir uyarı cezası vererek onu bir daha aynı suçu işlemekten alıkoyarken diğeri için daha ağır bir cezaya hükmedebilir.

B. İnfaz Aşamasında Dikkat Çeken Karakteristik Özellikler

İslâm ceza hukukunda cezanın infazı esnasında dikkati çeken özellikler; işkencenin yasak oluşu, cezanın siyasî ve idarî oluşu, makul ve insancıl oluşu ve suçluyu kınama ve eleştirinin olmayışı başlıkları altında incelenebilir.

⁶¹ Bkz. Maide, 5/45.

⁶² Polat, "İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge", 196-197.

1. İşkencenin Yasaklanması

Bir cezanın tabiatında suçluyu bir kısım yoksunluklara ve mahrumiyete maruz bırakma vardır. Durum böyle olunca cezanın ister istemez, belli ölçüde ızdırap verici, acı çektirici ve bastırıcı nitelik taşıması gayet doğal bir durumdur. Zaten cezanın esas karakteri ve konuluş amacı da acı verici olmasıdır. Acı vermeyen cezadan söz etmek, karanlık ışıktan veya soğuk ateşten söz etmek gibidir.⁶³ Yani kısaca ifade etmek gerekirse, acı ile cezanın bir olguyu tamamlayan ayrılmaz iki rükün olduğu söylenebilir.

Meseleye suçluya işkence yapmama prensibinden⁶⁴ bakıldığında İslâm, gerek sorgu⁶⁵ gerek duruşma⁶⁶ gerekse bu cezaları uygulama esnasında⁶⁷ kesinlikle suçluya takdir edilenden fazlasını öngörerek işkence etmemiştir.⁶⁸ Zira insanın hayatı dokunulmaz olduğu kadar organları da dokunulmazdır.⁶⁹ Bu kaide gerek ayetlerde gerekse hadislerde vurgulanmış, işkence kesinlikle yasaklanmıştır. Nitekim “Erkek müminlerle kadın müminlere işlemedikleri günahattan dolayı eza (işkence)

⁶³ Toroslu, *Ceza Hukuku*, 373.

⁶⁴ Bazı kaynaklarda işkence yasağı İslâm ceza hukukunun bir ilkesi olarak zikredilmiştir. Mesela bkz. M. Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2011), 148.

⁶⁵ Bu konuda Hz. İbn Ömer (ra): “İşkence, korkutma ve hapis yoluyla kendi aleyhine ikrarda bulunan kimsenin itirafına güvenilmez.” (Şemsu’l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *Mebûsûd* (Beyrut: Daru’l-marife, 1993), 9: 184-185) diyerek sorgu esnasındaki işkencenin yasadışı olduğunu belirtmiştir.

⁶⁶ Hz. Peygamber duruşma esnasında hırsızlık yaptığını itiraf edene: “Sanmam ki, sen çalmış olarsın!” (Ebû Davud, *Hudud*, 8) buyurarak suçlu üzerinde psikolojik baskı kurmanın doğru olmadığına, dolayısıyla işkence yapmaya mahal bırakılmaması gerektiğine işaret etmektedir.

⁶⁷ Bu konuda Hz. Peygamber: “Allah her şeye karşı güzelliği vacip kılmıştır. Bu sebeple öldürürseniz o öldürmeyi güzel yapınız.” (Müslim, *Sayd*, 11; Ebû Davud, *Dahâyâ*, 12) buyurarak cezalandırma esnasında suçluya işkence çektirilmemesi gerektiğini vurgular.

⁶⁸ Hakkı Aydın, *İslâm ve Modern Hukukta İşkence* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1997), 205-254; Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 150-156; Erturhan, “İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, 194.

⁶⁹ Serahsî, *Mebûsûd*, 24: 48; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 7: 177; Muhammed Alâuddîn İbn Âbidin, *Reddü’l-muhtâr ale’d-dürri’l-muhtâr* (Beyrut: Dâru’l-fikr, 1992), 6: 534. İşkence ile ilgili geniş bilgi için bkz. Erturhan, “İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, 191 vd.

*edenler muhakkak bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.”*⁷⁰ âyeti ile *“Ganimette hainlik yapmayınız, verdiğiniz sözleri bozmayınız. Burun ve kulak kesmek, yüz dağlamak ve göz oymak gibi organları keserek ceza vermeyiniz.”*⁷¹ hadisi bu konuya matuftur.

Şu husus da unutulmamalıdır ki, şer’i cezalardan had ve kısas kapsamına giren cezalar, bedenî cezalar içerdiğinden doğal olarak diğer yaptırımlara oranla daha ağır cezalardır. Sertliği ve ağırlığı işkence sayılarak bu tür cezaların terk edilmesi, pek çok açıdan daha fazla zararlara yol açabilir. Bir doktorun, hastasında var olan kanser tümörünü almak için müdahalede bulunmaması, hastanın ölümüne sebep olabilir. Ayrıca müdahale esnasında hastanın uzvunun parçalanması, diğer uzuvların bulunduğu yerden çıkarılması vb. durumlar, görüntüsü hoş olmayan durumlar oluşturabilir. Sonuçta bu gibi olumsuzluklar meydana gelecek ki, hasta da yakınları da tedavinin değerini bilsin, biyolojik ve psikolojik olarak rahata ersin. İşte had cezaları da bir bakıma böyle olumsuz görüntüler doğurabilir. Ancak sonuca bakıldığında pek çok hayatın kurtulduğu görülecektir.⁷² Kaldı ki, anılan cezaların işkenceden farkı, fazla uzun sürmemesi ve amacı hemen gerçekleştirici olmasıdır. Oysa işkence saatler, günler, haftalar, aylar ve hatta yıllarca sürebilmektedir.⁷³ Keza had ve kısas cezalarının ancak müşahede ve kontrol altında aleni olmak şartıyla meşru kılması⁷⁴ da başka yararlar dışında işkencenin önlenmesine matuf olduğu söylenebilir. Kısaca ifade etmek gerekirse; İslâm’da cezalar her ne kadar acı ve ızdırap verici olsa da uzun sürmemesi ve hemen amacı gerçekleştirici yönüyle kesinlikle işkence sayılmamakta; bilakis sağladığı faydalar bakımından her bir cezanın birer ilaç ve şifa kaynağı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aynı hassasiyet ta’zir cezalarında da söz konusudur. Ta’zir için belirlenen üst sınırın⁷⁵ zorlanması veya sınırın aşılması bir nevi işkence

⁷⁰ Ahzab, 33/58. Benzer ayetler için bkz. Hud, 11/113; Şuara, 26/227; Zuhruf, 43/65.

⁷¹ Müslim, Cihad, 2. Benzer anlamdaki hadisler için bkz. Buhârî, Mezalim, 31; Ebû Davud, Cihad, 120.

⁷² Erturhan, *İslâm Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*, 185; Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 223.

⁷³ Erturhan, “İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, 194.

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâî*, 7: 60-61; Udeh, *et-Teşrîu’l-cinâî’l-islâmî*, 2: 445.

⁷⁵ Ta’zir cezasının üst sınırı konusunda fakihler arasında bir ittifak yoktur. Bu konuyu özetler mahiyette Ebû Yusuf şöyle demiştir: “Fakihlerden bazıları ta’zirin en üst sınırı kırka ulaşmamalı; bazıları hür bir kimsenin had cezası olan seksenden az olmalı, yani yetmiş

etmek olduğundan bu durum Hz. Peygamber'in: "*Had olmayan cezada hadde ulaşan kişi sınırı aşmışlardan sayılır.*"⁷⁶ hadisiyle yasaklanmış, had için belirlenen sınırların içerisinde kalınması gerektiği emredilmiştir.

2. Siyasî ve İdarî Yönü Olması

Cezanın kanunilik ilkesini tamamlayıcı özelliklerinden birisi de infazının siyasî ve idarî oluşu, yani herkes tarafından yerine getirilebilen bir uygulama olmayıp, sadece devlet veya onun yetki verdiği bir kurum tarafından uygulanabilir olduğudur.⁷⁷ O halde bu durum, birçok cezanın devletin yetkili organı tarafından verilip infaz edilmesi sonucunu doğurmakta, cezanın kamusal ve siyasî bir müeyyide olduğunu ortaya koymaktadır.⁷⁸ Zira bir cezanın, ilke olarak devlet adına bir yargı mercii tarafından tespit edilmesi, bu minval üzere gelişmesi ve hükmî bir nitelik kazanması siyasî yönünü; suç işlenmesi halinde tespit edilen cezanın infaz edilme görevinin, devletin bir başka yetkili organı olan idari mekanizmaya ait olması da cezanın idari yönünü gösterir. Elbette ki, bu durum cezanın sadece siyasî ve idarî yönünün olduğunu göstermez. Bunların dışında cezanın eğitim ve tedip yönü de vardır ki, bu yön daha çok ana-baba, eğitmen, öğretmen, efendi vb. büyükler tarafından zaman zaman uygulanan bir husustur.⁷⁹

Cezanın siyasî ve idarî oluşunun İslâm ceza hukukundaki yerine gelince; İslâm ceza hukuku, kısas ve had cezalarının uygulanması esnasında diğer insanlara ibret olması için mümkün olduğunca herkesin hazır bulunması gerektiğini belirtir. Çünkü kısas ayetinde "*Leküm*" lafzı⁸⁰ çoğul ifadeyle herkese hitap etmektedir. Devlet başkanı idari niteliğini kullanarak üçüncü şahıslara tevdi etmeden bütün müminler adına bu

beş olmalı; bazıları da seksen olmalı demişlerdir. Bu konuda en uygun ta'zir haddi, halifeye veya onun naibi olan kadıya bırakılmalı, onlar suçun büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre gerekli takdiri yapmalı. O halde kırk ile seksen arasında olmalı veya daha az olmalıdır." [Yakub b. İbrahim Ebû Yusuf, *Kitabu'l-harac*, çev. Ali Özek (İstanbul: yy., 1973), 262]. Böyle bir sınırlama olsa da Hanefiler aynı suçun tekrürü halinde sınırın aşılabileceğini, siyaseten ölüm cezasının dahi verilebileceğini ileri sürerler. İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, 4: 62.

⁷⁶ Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübra*, 8: 567.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7: 57.

⁷⁸ İlhan Özay, *İdari Yaptırımlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1985), 23; Dönmezer ve Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 1: 14.

⁷⁹ Cezanın eğitim ve terbiye yönüyle ilgili geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukûk-i islâmiyye*, 3: 325.

⁸⁰ Bkz. Bakara, 2/178.

cezaları infaz edebilir.⁸¹ Hz. Peygamber de bu gibi cezaları tatbik ederken hiçbir zaman sahabilere infaz yetkisi vermemiştir. Mesela, eşinin başka bir erkekle konuştuğunu gördüğünde onu öldüreceğini söyleyen Sa'd b. Ubade hakkında: "...*Vallahi ben elbette Sa'd'dan daha kıskancım. Allah da benden daha kıskançtır.*"⁸² buyurarak bu cezaları infaz yetkisinin devlet başkanına ait olduğunu vurgulamıştır. Çünkü devletin yerine kısas cezasını bireyler uygulamaya kalkarsa, ardı arkası kesilmeyen kan davaları meydana gelebilir. İşte burada devletin infaz yetkisinin değeri çok daha iyi anlaşılır.

Kısas hakkına varis olanlar, aralarında ittifak yapmadan önce içlerinden birisi kısas hakkını infaz etmeye kalkışrsa Hanefi ve Mâlikilere göre, her hak sahibinde kısas hakkını ifa etme salahiyeti bulunduğundan kısas, bütün hak sahiplerinin adına gerçekleşmiş olur. Diğer hak sahipleri bu durumda katilin yakınlarından herhangi bir mal veya diyet talebinde bulunamaz.⁸³ Buna ilave olarak Abdülkadir Udeh'e (ö. 1954) göre, kısas cezasını uygulama maharet ve uzmanlık gerektirdiğinden kısasa varis olan kişinin buna ehliyetli olması gerekir. Bu ehliyete malik olmadan kısas hakkını ifa eden kişi devletin yargılama ve cezalandırma yetkisini ihlal ettiğinden kendisine ta'zir türünden bir ceza verilmesi gerekir.⁸⁴ Yine mağdur yakınları kısas cezasını kılıçla değil de başka bir aletle infaz etseler, gayri meşru yolla cezayı infaz etmekle devletin emrine muhalefet ettiklerinden yetkili kişilerce ta'zir cezasına çarptırılırlar.⁸⁵ İşte bu hususlar cezanın siyasî ve idarî yönüne atıfta bulunmaktadır.

Cezanın siyasî ve idarî yönünün ta'zir cezalarına yansımına gelince, bu tür cezalarda siyaset terimi çokça kullanılmaktadır.⁸⁶ Siyaset genel olarak; hukukun tüm alanlarında kamu yararı için alınan tedbirler

⁸¹ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-kur'an*, 2: 245-246.

⁸² Buhârî, *Hudud*, 42; Müslim, *Talak*, 8.

⁸³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7: 246; Ebü'l-Berakât Sîdî Ahmed b. Muhammedi'l-Adevi *Derdîr, Şerhu'l-kebir ale'l-muhtasar-ı Halîl* (byy.: Dâru'l-fikr, ty.), 4: 240; Şükrü Özen, "İnfaz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000) 22: 290.

⁸⁴ Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-islâmî*, 2: 239-240.

⁸⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzi Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, 1405), 1: 198; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7: 245-246; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 10: 222-223; Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 759, 2: 151-152.

⁸⁶ Mesela bkz. Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 688.

demektir.⁸⁷ Bazen de siyaset tabiri, İslâm hukukçuları tarafından fesadı ortadan kaldırmak için cezanın ağırlaştırılmasında veya şiddetlendirilmesinde kullanılagelmiştir.⁸⁸ Bu tür cezaların, ifrat ve tefrit yapılmadan orta yolu bulunarak tatbik edilmesi önemlidir. Zira bu cezalar ihmal edildiğinde hakların kaybolması, hukuksuzluğun hâkim olması ve had cezalarından uslanmaz zorba ve bozguncuların cesaret bulması söz konusu iken; aşırıya kaçıldığında ise tüyler ürperten ve önü alınamaz zulümlerin işlenmesi, nice canların yakılması ve malların tarumar edilmesi de söz konusudur.⁸⁹ O halde siyaseten verilen cezaların kıldan ince, kılıçtan keskin bir konu olması hasebiyle diğer yaptırımlara nazaran siyasî ve idarî yönü daha baskın ve belirgin olduğu söylenebilir.

3. Makul ve İnsancıl Olması

İslâm ceza hukuku bazı suçlara, işlenen suçun benzeriyle (misliyle) ilintili bir ceza vererek işlenen suçla verilen ceza arasında makul ve mantıklı bir denge kurmuştur. Bu sebeptendir ki küfür, hakaret veya iffete iftira suçlarına, dil kesme veya ölüm cezası vermediği gibi; zina suçuna da organ kesme veya iğdiş etme cezası vermemiştir. Ayrıca ufak darbeye işlenen müessir fiillere kılıçla kesme cezası; nisap miktarını aşmayan hırsızlık suçuna da el kesme cezası vaz etmemiştir. Yani her bir suç için ayrı ayrı, uygun ve dengeli cezalar koymuştur.⁹⁰ Buradan hareketle, iffete iftira suçundan hüküm giymiş bir kimseye dilinin kesilmesinden ziyade, işlenen suçun zina suçuyla ilintili olması hasebiyle o türden bir ceza olan celde cezası öngörülmüştür. Keza bir başkasıyla yasak ilişki yaşayan suçluya, kendisiyle veya yakınlarıyla benzer ilişki kurulma cezası verilmemiş, suçun zevkle ilintisi olması hasebiyle acı verici bir bedenî yaptırım olan celde cezası verilmiştir. Yine tembellik yaparak gayrı meşru yollarla zengin olmak ve meccanen bir hayat

⁸⁷ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*, 5: 76.

⁸⁸ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, 4: 15.

⁸⁹ İbn Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm*, 2: 137; Ebû Abdillâh Şemsüddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye* (byy.: Daru'l-beyân, ty.), 13-14. Bu konuda ayrıntılı bilgi, tahlil ve örnekler için bkz. Ahmet Yaman, *Siyaset ve Fıkıh* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 55-74.

⁹⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muakkîn an rabbi'l-âlemîn* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1991), 2: 71-73, 77; Ahmed Fethi Behnesi, *es-Siyâsetü'l-cinâiyye fi's-şer'iati'l-islâmiyye* (Kahire: Dâru's-şurûk, 1989), 89.

sürmek için hırsızlık yapana, bu işte vasıta olarak kullandığı elinin kesilmesi cezası verilmiştir.⁹¹

Konu, cezaların insan onuruna uygun olup-olmaması bakımından ele alındığında İslâm ceza hukukunda suçlara öngörülen cezaların insancıl olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Cezanın insancıl olması, suç faillerinin suç işlerken haddi aşmalarına karşılık, toplumun da aynı şekilde suçluya ceza verirken zalimane hareket etmesinin engellenmesini ve insan onuruyla bağdaşmayan uygulamalardan kaçınılmasını ifade etmektedir.⁹² Bu ise bir toplumun kültür seviyesiyle yakından ilgilidir. Belirli bir kültür düzeyine ulaşmış olan toplumlarda suç karşılığı uygulanacak olan cezaların bu kültür düzeyindeki kişilerin beklentilerine cevap verir nitelikte olması gerekir.⁹³ Lakin tarihsellik bağlamında medeni bir toplum oluşturma uğruna Fazlurrahman'ın (ö. 1988) yaptığı gibi hataya düşmekten ve İslâm ceza hukuk sisteminin vazgeçilmez esaslarını zedelemekten uzak durmak gerekir. Şöyle ki, Fazlurrahman'ın "*İslâm*" adlı eserini tercüme edenler ona nispetle eserin önsözüne özetle: "*Kur'an naslarının değerlendirilmesinde tarihi unsurun göz ardı edilmemesi gerektiği, hırsızlık suçunun önlenmesinin lafza bağlı kalınarak sadece elin kesilmesine bağlı olmadığı, ilgili hükmün gerçekleştirmek istediği ezeli gayeye matuf başka tedbirlerin de alınabileceği ve bunun da İslâm'ın sınırlarının dışına çıkmak olmadığı*"⁹⁴ şeklinde bir anekdot eklemişlerdir. Bu mantıkla hareket edildiğinde İslâm'ın zaman içerisinde değişmeyen hiçbir hükmünün kalmayacağı, İslâm'ı din olmaktan çıkaracağı ve sonuçta beşeri bir din olma durumuna düşüreceği açıktır.⁹⁵ O halde medeni ve düzeyli bir kültür toplumu oluşturmak uğruna İslâm ceza hukukunun asırlar önce koyduğu bu cezaların tarihsellik ekseninde törpülenmesinin, lağv edilmesinin veya yerine başka cezaların

⁹¹ İbn Kayyim, *İ'lâmü'l-muvakkîn*, 2: 82.

⁹² Toroslu, *Ceza Müeyyidesi*, 109; Dönmezer ve Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 2: 566.

⁹³ Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 486; Dönmezer ve Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 2: 611. Karşıt görüş için bkz. Erturhan, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", 198, 201.

⁹⁴ Fazlurrahman, *İslâm*, çev. Mehmet Dağ ve Mehmet Aydın, 3. bs. (Ankara: Selçuk Yayınları, 1993), -Çevirenlerin Önsöz'ü-, 13; Erturhan, *İslâm Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*, 51-52; Hamdi Döndüren, "Zamanın ve Şartların Değişmesiyle İslami Hükümler Değişir mi?", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/7, (1998): 101.

⁹⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Erturhan, *İslâm Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*, 187 vd.

konulmasının, ne cezaların makuliyetiyle ne de insancıl oluşuyla bağdaşması söz konusudur.

Modern hukuk, her ne kadar insan onuruna aykırı olması, barbarlığı barındırması, acı ve şiddet içermesi, geçmiş toplumlara hitap etmesi ve ahlaki olmayışı gibi daha pek çok iddialara binaen celde cezasını uygulamayıp⁹⁶ onun yerine hapis cezasını tatbik etse de, bazı ülkeler tarafından hapis cezasının pek çok sakıncalarının yanında,⁹⁷ yaraya merhem olmadığı gerçeği anlaşılmış olacak ki,⁹⁸ savaş veya çalkantılı dönemlerde hapis cezasının yerine celde cezasına çokça başvurulmuş ve suç işleme oranında gözle görülür bir azalma olduğu saptanmıştır.⁹⁹ Ayrıca bilindiği gibi cezanın bir diğer amacı da toplumun menfaatlerini korumak ve fertlerini ıslah etmektir. Hal böyle olunca bu amacı gerçekleştiren her bir cezanın meşru olması da¹⁰⁰ celde cezasının yeri geldiğinde tatbik edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. O halde insanların medeniyet ve kültür düzeyleri ne kadar çok ilerlerse ilerlesin, miktarı ve çeşidi naslarla belirlenen cezaların çeşitli sebeplerle ilga

⁹⁶ Erturhan, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", 188-189.

⁹⁷ Mesela; suçlunun, ailesinin geçimini sağlayamayıp onları geçim darlığına sokması, çocuklarını kendisinden mahrum etmesi, devlet bütçesine ağır bir yük getirmesi, cezanın caydırıcılık unsurunu barındırmaması, suçlu otoritesini arttırması, sorumluluk duygusunu öldürmesi, ahlaki dejenerasyona neden olması vb. sebepler (Erturhan, *İslâm Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*, 246-253; Erturhan, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", 202) bu sakıncalardan sadece birkaçıdır.

⁹⁸ Hapis cezası genellikle bütün suçlarda, özellikle de hırsızlık suçunda, suçla mücadelede basit ve kifayetsiz kalmaktadır. Hapis cezası, hırsızın ruhunda suçtan vazgeçme hissi doğurmamakta, sadece hırsızlık suçu işlemeye kısa bir süre ara vermesini sağlamaktadır. Hapisten çıkınca hırsız aynı güçle o suçu tekrar işleyebilmektedir. Oysa el kesme cezası ile hırsız, suçta kullanabileceği gücün önemli bir kısmını yitirmiş olacaktır. (Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 653). Keza, Ayhan Önder'in: "...kabul etmek gerekir ki, bugünün hürriyeti bağlayıcı cezaları hükümlüyü ıslah etmek şöyle dursun suça itici nitelikler kazanmasını hazırlamaktadır." (Önder, *Ceza Hukuku Dersleri*, 573.) sözleri de bu gerçeği ortaya koymaktadır. [Çolak, *İslâm Hukuku (Ceza ve Borçlar)*, 138]. Hapis cezasının denk ve makul bir ceza olmadığı hakkında bilgi için bkz. Polat, "İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge", 134.

⁹⁹ Abdülaziz Musa Âmir, *et-Ta'zîr fi'ş-şerâti'l-islâmiyye* (Mısır: Dâru'l-fikri'l-arabî, 1969), 535.

¹⁰⁰ Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 610; İbrahim Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31/1, (1990): 370.

edilmesi, değiştirilmesi veya yumuşatılması farklı problemleri doğuracağı herkesin malumudur.¹⁰¹ Aslında suçlu, suç işlemekle kendisinin çağdaş medeniyet ve kültür seviyesinde olmadığını, daha aşağı derekelere düştüğünü kanıtlamıştır. Dolayısıyla kendi kültür seviyesine uygun cezaları da hak etmiştir.

İslâm, ceza infaz edilirken suçlunun hak ettiği cezanın dışında başka cezaya çarptırılmamasını ve mukabele bil misil prensibince de olsa şahsa işkence edilmemesi gerektiğini her fırsatta vurgulamıştır.¹⁰² Zulüm yapanın düşman olması durumunda bile aynı şekilde karşılık vermenin caiz olmadığı İslâm tarihinde yaşanan çeşitli olaylarda görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in Uhud savaşı günü amcası Hz. Hamza'ya yapılan işkenceyi görünce bir gün imkân bulması halinde müşriklerden 30 kişiye aynısını yapacağına dair yemin etmesi üzerine ayet nazil olmuş,¹⁰³ bu ayetin gereği olarak Hz. Peygamber yeminini bozmuş, bunun sonucunda kefarete ödemiştir.¹⁰⁴ Ayrıca Abdullah b. Amir, bir savaş sonrasında Hz. Ebu Bekir'e bir patriğin başını getirdiğinde Hz. Ebu Bekir bunu hoş karşılamamış, Abdullah'ın onların da Müslümanlara böyle yaptığını söylemesi üzerine Hz. Ebu Bekir: "*Farslarla Bizanslıları mı örnek alacağım?*" karşılığını vermiştir.¹⁰⁵ Anılan bu iki örnek, İslâm'ın cezalar konusunda ne kadar insancıl bir vasma sahip olduğunu gün yüzüne çıkarmaktadır.

Keza İslâm, suçlunun cezalandırılırken izzet ve şerefini korumak ve onurunu lekelememek için gerekli ihtimamı göstermiş, bu konuda adeta insanlığa örnek olmuştur. Mesela; ta'ziren öngörülen celde cezasının bir sopa ya da çıplak olmayan bir elle icra edilmesi gerekir. Çünkü çıplak elle icra edilen ceza, suçlunun onurunun kırılmasına ve hakir görülmesine sebep olabilmektedir. Nitekim İbn Ebî Leylâ'ya göre,

¹⁰¹ İnsanlık tarihinde medeniyet gelişse de dinden uzak yaşayan toplumlarda suç işleme oranı ve çeşitliliğinin giderek arttığı; buna karşılık dindar toplumlarda hem suç işleme oranının hem de suç çeşitliliğinin azaldığı görülmüştür. Ebû Zehra, *el-Cerime*, 13.

¹⁰² Bu konuda bkz. Ahzab, 33/58; Al-i İmran, 3/140-141; Nisa, 4/40; Maide, 5/8; Hud, 11/113; Müslim, Cihad, 2, Birr, 33; Ebû Davud, Harac, 32, Cihad, 56; Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1409), 5: 456.

¹⁰³ Nahl, 16/126.

¹⁰⁴ Abdülmelik İbn Hişam, *es-Sîretün'n-nebeviyye*, 2. bs. (Mısır: yy., 1955), 2: 95-96; İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*, 3. bs. (Riyad: Dâru tayyibe, 1999), 4: 614.

¹⁰⁵ Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübra*, 9: 153 vd.

çıplak bir elle bir şahsın kafasına veya boynuna vurmak suretiyle söz konusu ceza icra edilirse bu, suçluyu hakir görmenin en son derecesi kabul edilebilir.¹⁰⁶ Bu sebeple celde cezasının infazının nizami kurallar çerçevesinde icrası, tamamen suçlunun onurunu koruma amacı gütmektedir.

Nitekim 1982 Anayasasının 17'nci maddesinin 3'üncü fıkrasında: “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.” denilerek bireyin, başkalarının ya da kendisinin gözünde küçük düşüren, insan haysiyetiyle bağdaşmayan veya onur kırıcı olan cezalara maruz bırakılmayacağı öngörülmüştür.¹⁰⁷

Uluslararası Sözleşmelerde de hiç kimsenin zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı bir cezaya tabi tutulamayacağı ilkesine yer verilmiştir.¹⁰⁸ Hem İslâm'da hem de modern hukukta bireyin kişiliğini alçaltır nitelikte herhangi bir yaptırımın uygulanmaması, konunun geçmişte olduğu gibi günümüzde de ehemmiyetini gözler önüne sermektedir.

4. Suçluyu Kınama ve Eleştirinin Olmaması

Bir insanın suç işlemesi, onun zayıf ve suça meyyal olarak yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Gerek naslar,¹⁰⁹ gerekse insanın tabiatı bu hususu vurgulamaktadır. Nitekim “insan beşer, kuldur şaşar.” vecizesi de bu gerçeğe parmak basmaktadır. Önemli olan bu durumun en kısa ve en doğru yoldan bertaraf edilmesidir. Bu en kısa ve en doğru yollardan birisi de kuşkusuz cezadır ki, kendisine en son çare olarak başvurulduğu daha önce söylenmişti.

İşlenen suçun karşılığı olan cezanın tatbiki esnasında suçluya karşı takınılması gereken tavırların, kınama ve eleştirilerin yapıcı tarafına karşılık bir de yıkıcı tarafları olduğu muhakkaktır. Yapıcı olanlar daha çok suçlunun bir daha aynı fiili işlememesi, durumunu düzeltmesi ve tövbe etmesine yönelik tavırlar olarak zikredilebilir. Mesela; içki içme suçuna öngörülen had cezasının uygulanışında içki içmeyi itiyat haline getiren bir şahsa had cezası uygulandıktan sonra bazı sahabîlerin: “Allah ona lanet etsin!” demeleri üzerine Hz. Peygamber'in: “Ona lanet okumayın, Allah'a yemin olsun ki, onun Allah ve resulünü sevdiğini biliyorum.”

¹⁰⁶ Serahsî, *Mebûd*, 9: 71-73; A. Fethi Behnesi, *et-Ta'zir fi'l-islâm* (Kahire: Müessesetü'l-halîcî'l-arabî, 1988), 36.

¹⁰⁷ Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2012), 27.

¹⁰⁸ Bkz. BM. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.5 (RG. 27.05.1949).

¹⁰⁹ Bu konuda bkz. Yusuf, 12/53; Kaf, 50/16; Necm, 53/23.

buyurması,¹¹⁰ bu türden bir tavidir. Hz. Peygamber'in böyle bir tavır takınmasının amacı, suçlu üzerinde olumsuz bir psikolojik baskı oluşturulmasını engellemek, suçluya karşı daha yumuşak ve ılımlı bir üslup kullanılmasını isteyerek bir daha aynı fiili irtikâp etmemesini sağlamak ve tövbe etmeye teşvik etmektir. Ayrıca cezanın infazında suçluya acımama,¹¹¹ aşırıya kaçarak suçluya işkence yapmama,¹¹² infazı en güzel şekilde icra etme¹¹³ de suçluya karşı takınılan yapıcı tavırlardan sayılabilir.

Son olarak; tatbik edilen cezanın suçlu üzerinde etki yaratması, onu ıslah etmesi ve tehlikelilik boyutunu yok etmesi durumunda cezaya derhal son verilmesi de suçlunun maslahatı bağlamında düşünülmesi gereken önemli hususlarından birisidir. Bu minvalde şartlı salıverme, affetme, cezayı hemen uygulamayıp erteleme, suçlunun lehine uzlaşma kurulunun toplanması gibi argümanlar sözü geçen amacı gerçekleştirmek içindir.¹¹⁴

Suçluya karşı takınılan yıkıcı tavır, kınama ve eleştiriler ise, cezanın infazı ve sonrasında asıl maksadın aşılarak suçlunun aşağılanması, hakir görülmesi, lanetlenmesi ve kınanması gibi davranışların sergilenmesidir. Bu gibi durumlar suçluya zarar vermekten başka bir fonksiyon icra etmez. Nitekim İslâm ceza hukukunda böyle tavırların sergilenmesinin kesin olarak yasaklanması¹¹⁵ suçlunun lehine bir durum arz etmekte, onu dışarıdan gelebilecek kötü niyetli saldırılara karşı korumaktadır.

C. Cezalandırma Sonrası Dikkat Çeken Karakteristik Özellikler

İslâm ceza hukukunda cezalandırma sonrasında dikkati çeken karakteristik özellikler konusu ise, mağdurun razı edilmesi, yargı ve

¹¹⁰ Buhârî, Hudud, 5.

¹¹¹ İlgili ayette: “Şayet Allah’a ve ahirete iman ediyorsanız Allah’ın dini konusunda (hükümlerini uygularken) o suçlulara acıyacağımız tutmasını.” (Nur, 24/2) buyrulması, bu gerçeğe işaret etmektedir.

¹¹² Bkz. Buhârî, Mezalim, 30; Tirmizi, Siyer, 38.

¹¹³ Bkz. Tirmizi, Diyet, 14.

¹¹⁴ Toroslu, *Ceza Müeyyidesi*, 80; Artuk v.dğr, *Ceza Hukuku*, 20; Çalışkan, “İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları,” 368.

¹¹⁵ Cezanın infazı esnasındaki yıkıcı tavırlar için bkz. Buhârî, Hudud, 5; Müslim, Hudud, 5; Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Halep: Mektebü'l-matbûâti'l-islâmiyye, 1986), Cenaiz, 52. Ceza sonrasındaki yıkıcı tavırlar için bkz. Buhârî, Hudud, 4, 5; Ebû Davud, Hudud, 35.

infaz hatalarının telafisi ve suçlunun topluma kazandırılması başlıkları altında işlenebilir.

1. Mağdurun Râzı Edilmesi

Cezanın akabinde mağdurun uğradığı maddî ve manevî zararların telafi ve tazmin edilerek onun râzı edilmesi cezalandırma sonrası dikkat çeken özellikler arasında zikredilebilir. Hatta bu prensibi bazı hallerde geleneksel cezaların yanında üçüncü bir yaptırım olarak kabul eden görüşler de mevcuttur.¹¹⁶ Şöyle ki, insan yaratılışı icabı şahsına kasten yapılan kötülük ve haksızlıklara karşı, yapana kin ve garaz beslediği gibi, hataen yapılan kötülük ve haksızlıklara karşı da yapana aynı duyguları besler. Bu beslenen duygular, zamanla yerini intikam ve ölç alma fikrine bırakır. İşte ceza, bu ve benzer duyguları, kökleşmeden yok etmekte, mağdur ve yakınlarını teskin etmekte ve sonuçta onların rızalarını kazandırıcı bir rol oynamaktadır.¹¹⁷ Keza hak ihlaline uğrayan mağdur, kendi kendine: “Neden ben de, başkası değil?”, “Niçin benim başıma geldi?” ve “Nerede hata yaptım?” gibi ardı arkası kesilmeyen sorular sorarak ne yapacağını bilememe, kafa karışıklığı yaşama, kendini kontrol edememe, özgüven eksikliği, aşırı kin ve öfke gibi daha pek çok travmayla karşı karşıya kalır.¹¹⁸ İşte suça makul ve denk bir ceza, mağdurun bu gibi sorunlarına bir nebze olsun derman olmakta, iyileşmesine katkı sağlamakta ve mağduriyetini gidererek onu râzı etmektedir.

Öte yandan bazı suçlarda mağdur mâlî tazminat ile teselli bulamaz. Mesela; kazf (iffete iftira) suçunda failin had cezasıyla cezalandırılması; diğer ta’zir türü nev’inden hakaretlerinde ise hapis, celde ve tevbih gibi yaptırımlara çarptırılması, mağduru maddî tazminattan daha fazla tatmin eder. Dolayısıyla bu tür suçlarda mağduriyeti gidermek için tazminden öte bu tür ceza yaptırımları da zorunlu olarak uygulanmalıdır.¹¹⁹ Söz konusu cezaların uygulanmasında mağdurun şikâyeti ve isteğinin ön planda tutulması da, bu ceza türlerinin mağduru tatmin edici birer manevi tazmin mahiyetinde

¹¹⁶ Bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku*, 271, 357; V. Özer Özbek, *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2000), 251.

¹¹⁷ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, 44.

¹¹⁸ Osman Dolu v.dğr., *Suç Sosyolojisi* (Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 142-143.

¹¹⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 5: 347 vd; Özbek, *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*, 251.

olduğunu düşündürebilir.¹²⁰ Bundan olsa gerektir İslâm, kısası haksız yere cana ve uzva yönelik cinayetlerde temel ceza olarak kabul etmiştir. Bu sayede mağdur veya yakınlarında intikam alma hissini söndürmekte, düşmanlıkta aşırı gidilmesine engel olmaktadır. Aksi halde mağdur veya yakınlarında intikam duygusu galip gelir, olaylar olayları izler; hatta cinayetlere dahi varabilir. İşte bu yönüyle İslâm, haksızlığa uğrayanın mağduriyetini giderecek, sonuçta onu razı edecek cezalar koymuştur.¹²¹

Tıpkı Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) şu sözünde olduğu gibi: "İçinizde en zayıf olanınız benim yanımda kendi hakkı alınana kadar en güçlü olanınızdır. İçinizde en güçlü olanınız ise benim yanımda kendisinden başkasının hakkı alınana kadar en zayıf olanınızdır."¹²² Bazen de mağdur suçlunun cezalandırılmasından ziyade maddî olarak zararının tazminini ister.¹²³ Bu durum da haksızlığa uğrayanın gönlünde bir rahatlatma ve teskin gerçekleştirdiği için mağduriyeti giderici bir özellik taşımaktadır.

İslâm hukukunda Şâri' tarafından takdir edilen diyet, erş ve gurre¹²⁴ gibi mâlî cezalar da mağduriyetin giderilmesine matuf özellik arz etmektedir.¹²⁵ Hal böyle olunca, ortaya çıkan bir suç sebebiyle hakkı çiğnemenin kimsenin mağduriyetinin giderilmesi, işlenen suçun türüne göre suça aynıyla mukabelede bulunma; yani kısas cezasıyla mümkün olabileceği gibi, suça mukabil olarak takdir edilecek bir başka tür ceza ile de mümkün olabilir.

Cezanın icra edilmesi sadece mağduru tatmin etmemekte, aynı zamanda onun yakınlarını ve olayla uzaktan veya yakından ilgisi bulunan tarafları da teskin etmektedir. Zira söz konusu durum başta mağdur olmak üzere mağdur yakınları ve suçtan haberdar olan kesimin suçluya karşı kabaran kin, nefret ve huç duygularını kökten teskin

¹²⁰ Bilmen, *Hukuk-i islâmiyye*, 8: 281.

¹²¹ Ebû Zehrâ, *el-Ukûbe*, 44; Âmir, *et-Ta'zîr fi's-şer'îati'l-islâmiyye*, 298.

¹²² Ebu Urve Ma'mer b. Raşid es-San'ani, *el-Câmi* (Pakistan: Meclisü'l-ilmîyye, 1403), 11: 336; Ebü'l-Kâsım İsmâîl b. Muhammed Teymî, *et-Terğîb ve't-terhîb* (Kahire: Daru'l-hadis, 1993), 1: 410.

¹²³ Erem v.dğr, *Ceza Hukuku*, 877. Ancak klasik ceza hukukunda mağdurun tazminat hakkı elde etme konusu, cezada gözetilen amaçlardan addedilmemektedir. Bkz. Özbek, *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*, 197.

¹²⁴ Gurre: Çocuğun ölü olarak düşürülmesi halinde suçu işleyenden alınan diyettir. Gurre, beş yüz dirhem gümüşdür. Yani tam diyetin yirmide biridir. Râzî, *Muhtâru's-sihâh*, 225.

¹²⁵ Behnesi, *el-Ukûbe*, 212 vd.

etmekte,¹²⁶ İhkak-ı hakkı¹²⁷ engellemekte ve böylelikle durumla ilişkisi bulunan her kesimi memnun etmektedir. O halde birden fazla amaç barındıran bu hususun cezanın amaçları içerisinde değerlendirilmesi akla ve mantığa aykırılık teşkil etmemektedir.

Diğer hukuk sistemlerinde olmayıp, İslâm ceza hukukunda baştan itibaren kabul edilen âkile sisteminin¹²⁸ de aile içi otokontrol ve yardımlaşma özelliğinin yanında her iki taraf için (suçlu-mağdur) mağduriyeti giderici özelliğinin bulunduğu açıkça görülmektedir. Zira âkilenin, suçlunun mâlî yönden diyet cezasını ödemedi yükünü hafifletmesi, suçlu açısından; âkilenin de diyeti ödemedi güçlük çekmesi söz konusu olduğunda katille devletin beytûlmalden yardımda bulunmasının,¹²⁹ hem suçlu hem de mağdur açısından mağduriyeti giderme amacı taşıdığı aşikârdır. Böylelikle aleyhine suç işlenmekle haksızlığa uğrayan tarafın, âkile veya devlet destekli yardımla tekrar mağduriyete uğramasının önüne geçilmiş ve birden fazla amaç gerçekleştirilmiş olmaktadır.

2. Yargı ve İnfaz Hatalarının Telafisi

İslâm ceza hukukunun, cezanın infazı sonrasında istenmedik bir hadise vuku bulduğunda verilen cezanın türüne göre zarar veren tarafa tazminat yükleyip-yüklememeye hükmetmesi de nazarları celp eden özelliklerinden birisidir. Tazminat; bir kimsenin mal veya vücut varlığında meydana gelen eksiltme sebebiyle zarar verenden zarar verilene ekonomik değer taşıyan bir eşyanın ödenmesidir.¹³⁰

İslâm ceza hukukunda tazminat yükümlülüğü had, kısas ve ta'zir cezalarında farklılık arz eder. Şöyle ki, Hanefi ve Mâlikilere göre bütün

¹²⁶ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku*, 272.

¹²⁷ İhkak-ı Hak: Bir kimse kendiliğinden kuvvet sarf ederek iddia ettiği hakkı elde etmesidir. (Râzî, *Muhtârû's-sihâh*, 77). İhkak-ı hak her ne kadar kendi hakkını almayı ifade etse de toplumda karmaşaya, anarşiye ve önü alınamaz hatalara yol açabileceği veçhiyle bu hakkın devletin yetkili makamlarına tevdi edilmesi vazgeçilmez bir şarttır. Yetkili makamlar da mağdur adına hukukî kurallar içerisinde bu hakkı tatbik eder. Geniş bilgi için bkz. Ali Kaya, "İslâm Hukukuna Göre Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak İhkâk-ı Hak", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2007): 118 vd.

¹²⁸ Âkile: Katilin işlediği cürüm sebebiyle mağdur tarafa ödemek zorunda kaldığı diyeti, katille aralarındaki ortak paydaya binaen yüklenip ödeyen kasaba halkı, aşiret veya ehli divandır. Ebû Zehrâ, *el-Ukûbe*, 517.

¹²⁹ Ebû Zehrâ, *el-Cerîme*, 108.

¹³⁰ Râzî, *Muhtârû's-sihâh*, 185.

had cezalarında, taksirli olarak cezanın infazı sonrasında ölüm veya sakatlanma söz konusu olduğunda cezayı infaz edene sorumluluk veya tazmin cezası yoktur.¹³¹ Buna karşılık İmam Şâfiî'ye göre sarhoş edici maddeleri kullananlara uygulanan ceza, kırk celdeden fazla olur da ceza infazından sonra herhangi bir ölüm veya sakatlanma söz konusu olursa, kırktan fazla olan celde cezasının ta'zir cezası kapsamına girmesi ve Hz. Ali'nin: "Herhangi bir kimseye ölünceye kadar had cezası uygulayıp da kendi nefsimde sorumluluk duyduğum bir olay hatırlamam. Ancak sarhoş olana had uyguladığımda ölürse diyeti söz konusudur. Zira Hz. Peygamber bu konuda bize kesin bir sayıyı miras bırakmamıştır."¹³² sözüne göre zararın ilgililerce tazmin edilmesi gerekir.¹³³

Kıyas cezalarında da aynı kural geçerlidir. Şu kadar var ki, adam öldürme fiilinin meşru müdafaa, kanun hükmünü infaz, hukuken tanınmış ve korunmuş bir hak veya yetkiyi kullanma gibi meşru gerekçelerle işlenmesi durumunda ortaya çıkan bedenî zararların ilgili kişilerden tazmin edilmemesi,¹³⁴ ceza infazı sonrasında ortaya çıkan istenmedik durumları tazminat hususunda had ve kıyas cezalarının örtüşüğünü gösterir.

Ta'zir cezalarındaki duruma gelince, bu cezaların akabinde herhangi bir can veya uzuv kaybı söz konusu olduğunda cumhura göre, bu durum heder sayılırken;¹³⁵ Şâfiî ve bazı Mâlikilere göre, bu durum mağdur lehine tazminat hakkı doğuracağından heder sayılmamaktadır. Çünkü ta'zir cezalarında asıl olan tedip etmek olup, telef etmek değildir.¹³⁶ Hülasa; İslâm ceza hukuku, cezalandırma akabinde ortaya çıkabilecek istenmedik zararlarda genel olarak ta'zir cezaları hariç, kendisine yetki verilmesi sebebiyle zarar verene herhangi bir tazmin cezası öngörmemiştir.

¹³¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7: 55-56.

¹³² Buhârî, *Hudud*, 5; Ebû Davud, *Hudud*, 36; İbn Mâce, *Hudud*, 16.

¹³³ Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd İbn Kudâme, *el-Muğni* (Riyad: Dâru'l-alemi'l-kütüb, 1997), 12: 503 vd.

¹³⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasan Şeybânî, *el-Aslü'l-ma'rûf bi'l-mesûd* (Karaçi: İdâratü'l-kur'an ve'l-ulumü'l-İslâmiyye, ty.), 4: 501-502; Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, 173.

¹³⁵ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5: 53; Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 79.

¹³⁶ Mâverdü, *Ahkâmü's-sultâniyye*, 347; Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *el-Mühezzeb fi fihhi'l-imâmî'ş-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1995), 3: 374; Çalıışkan, "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları", 394-395. Tazminatın ne kadar olacağı konusunda geniş bilgi bkz. İbn Kudame, *el-Muğni*, 12: 504.

Öte yandan anılan cezalarda kasıtlı olarak hâkimin yanlı davranışı veya şahitlerin yalan beyanda bulunmaları sonucunda bir ölüm veya uzuv kaybı söz konusu olursa, bu mağduriyet ilgili kişilerden diyet, erş veya maddî tazminatla telafi edildiği gibi, onlara bazı fakihlerce kısas cezası da öngörülür.¹³⁷ Böylelikle kasıtlı işlenen bir suçla taksirli işlenen suç ayırt edilmiş, sonuçta farklı cezalar verilmiştir.

3. Suçlunun Topluma Kazandırılması

Cezalandırmada suçluyu tedip etmek, islah edip hatalarından döndürmek, tövbe etmesine imkân tanımak, aynı suçu irtikâp etmesinin önüne geçmek ve en önemlisi de topluma kazandırılmasını sağlamak ana gayedir.¹³⁸ Bu husus aynı zamanda özel önleme, yani “Özel Caydırıcılık” (الردع الخاص) kapsamında değerlendirilir.¹³⁹

İslâm, zikri geçen özelliği gerçekleştirmek için cezalandırmanın öncesinde ve infazında suçluyu yalnız bırakmadığı gibi cezalandırma sonrasında da yalnız bırakmamıştır. Zira cezanın infazından sonra suçlunun yalnız bırakılması, toplumdan soyutlanmışlık sayılacağından suçlu üzerinde hem maddî hem de manevî yönden bir yıkım oluşturabilir.

Cezanın infazından sonra suçluya yöneltilen eleştiri okları, kınama ve hakir görme gibi suçluyu rencide edici hareketlerin yasaklanması,¹⁴⁰ onurunun korunması ve suçlunun topluma kazandırılması için bir dizi tedbirin alınması¹⁴¹ bu kapsamda değerlendirilebilir. Kaldı ki, arz edilen bütün bu önlemlerin suçlunun kendi eliyle yıktığı, tahrip ettiği onurunu ve psikolojisini cezanın keffâret olucu özelliği ile tekrar kazanma¹⁴² fırsatını sağlamaya matuf olduğu görülecektir.

İslâm'da bazı suçlara öngörülen sürgün cezasının da topluma entegre etmesi yönüyle suçlunun yararına olduğu iddia edilebilir. Normal şartlarda sürgün cezası genel olarak, yol keserek hirâbe suçu işleyen suçlunun şerrinden insanları emin kılmak ve kötü örnek olmasını önlemek için konulmuş bir ceza türüdür. Çünkü yaşadığı yerlerde

¹³⁷ Geniş bilgi için bkz. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6: 283 vd.

¹³⁸ Ebû Zehrâ, *el-Ukûbe*, 27; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 176, 210.

¹³⁹ Bkz. Avvâ, *Fî usûli'n-nizâm*, 94, Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, 33-34; Çolak, “İslam Ceza Hukukunda Hafifletici Sebepler”, 35.

¹⁴⁰ Bkz. Buhârî, *Hudûd*, 6; Müslim, *Hudûd*, 23-24; Ebû Davud, *Hudûd*, 24; Tirmizi, *Hudûd*, 9.

¹⁴¹ Bu tedbirler hakkında geniş bilgi için bkz. Ebû Zehra, *el-Cerîme*, 14.

¹⁴² İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, 28: 329-330.

kazandığı nam ve şöhretin unutulması ve oranın emniyete alınması için bu ceza öngörülmüştür.¹⁴³ Söz konusu cezanın suçlu açısından olumlu yönüne gelince, cezanın suçluyu caydırma, suçluya hayatında yeni bir sayfa açmayı mümkün kılma, hayata oryantasyonunu sağlama, kolayca rızık temini ve mahalle baskısından kurtarma gibi daha pek çok yararları olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

4857 sayılı İş Kanununun özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu başlıklı 30'uncu maddesinde geçen; “İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürlü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürlü ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler.” hükmü, sözü geçen prensibin modern hukuktaki yansıması kabul edilebilir. Hülâsa; gerek İslâm ceza hukuku gerekse modern hukuk, cezalandırmadan sonra sabıkalı insanlara yeni bir hayat imkânı daha vererek onları yalnızlığa terk etmemiş, gereken ehemmiyeti göstermiştir.

Diğer taraftan cumhura göre cezanın infazından sonra Hz. Peygamber'in: “Ölülerinize yaptıklarımızın aynısını ona da yapınız.”¹⁴⁴ hadisi çerçevesinde had ve kısas cezasının infazı neticesinde ölen şahsın cesedinin, defin ve cenaze merasimi gibi işlemlerin yapılması için yakınlarına teslim edilmesi¹⁴⁵ İslâm'ın, suçluyu, suçun işlenişinden infazına, hatta mezarına varıncaya kadar her aşamada yalnız bırakmadığını, onun cesedine dahi değer verdiğini alenen göstermektedir. Ancak bu suçlardan hüküm giyenlerin devlet düzenine başkaldırdığı, yol kesenlerden olduğu ve bunun sonucunda yeryüzünde fesat çıkaranlardan addedildiği tespit edilirse kendisi için cenaze merasimi dahi icra edilmez.¹⁴⁶

Sonuç

İslâm ceza hukukunda cezaların yegâne amacının huzurlu, erdemli ve faziletli bir toplum meydana getirmek olduğu görülmektedir. Bunun için de ortaya çıkan engelleri ve istenmeyen durumları gayet makul,

¹⁴³ Âmir, *et-Ta'zîr fi's-şerîati'l-islâmîyye*, 387-388. Başka suçlara öngörülen sürgün cezaları için bkz. Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 699 vd.

¹⁴⁴ İbn Mâce, *Cenâiz*, 31.

¹⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7: 63; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî*, 1: 765; Ahmet Fethi Behnesi, *Medhalü'l-fikhi'l-cinâiyyi'l-islâmî* (Kahire: Dâru's-şurûk, 1989), 144.

¹⁴⁶ Ebü'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr* (Kahire: Matbaatü'l-halebî, 1937), 1: 98.

insancıl ve hukukî cezalarla bertaraf etmiştir. Öngörülen bu cezaların, suçun işlenmesinden önce önleyici, işlenmesinden sonra ise suçlunun ıslahı, aynı suçu tekrar işlemesini engelleyici ve mağduru razı edici nitelikte olduğu dikkat çekicidir.

İslâm'da cezalandırmaya hemen başvurulmamış, öncelikle genel önleme oluşturması için suçlar ve onlara öngörülen cezalar ilan edilmiş, suçun sabitliği ve cezanın uygulanma şartları açıkça belirlenmiş, suçun hafif veya ağırlığına göre cezanın caydırıcılık oranı şekillenmiş, sonra da şartlar gerçekleştiğinde cezalandırma en son çare olarak mutlaka tatbik edilmiştir. Tüm bunlar yapılırken “*Şüpheden sanık yararlanır.*” ilkesiyle cezaların tamir edilebilirlik ilkesi de ihmal edilmemiştir. Böylelikle İslâm'ın sırf cezalandırma felsefesi üzerine kurulmadığı, fert ve toplumun maslahatına binaen en son çare olarak cezalandırma seçeneğinin kullanıldığı görülmüştür.

İslâm'da öngörülen cezaların herkese yarar sağladığı yakinen anlaşılmıştır. Cezanın, gönlünün huzura ve mutluluğa ermesi suçlu açısından; benliğinde suçluya karşı barındırdığı kin, nefret ve intikam hırsının giderilmesi, mağdur açısından; bünyesindeki zararlı bireylerin ayıklanması veya tekrar topluma kazandırılması da toplum açısından birer yarardır.

İslâm'ın gerek cezalandırma öncesinde gerek cezanın infazı esnasında gerekse cezalandırma sonrasında suçluyu hiçbir zaman yalnız bırakmadığı, daima yanında olduğu ve ona sahip çıktığı anlaşılmıştır. Şöyle ki, cezalandırma öncesinde herkesin uyabileceği, belirlenen cezanın yürürlüğe girmeden herkese ilan edildiği, ilandan önceki işlenen suçlardan dolayı mesuliyetin kabul edilmediği, cezalar arasında kıyasın mümkün olmadığı ve her şeyden önemlisi de en son kendisine başvuru ceza prensiplerini benimsendiği görülmüştür. Cezalandırma esnasında işkencenin yasaklandığı, cezalandırmanın devlet eliyle gerçekleştiği ve suçluyu kınama, lekeleme, tahkir etme ve toplumdan soyutlama gibi argümanların kullanılmadığı bir yol izlenmiştir. Cezalandırma sonrasında ise mağdurun razı edildiği, taksirli durum hariç, kasıt neticesinde ortaya çıkan zararların def'inin tazmin müessesesiyle bertaraf edildiği ve suçlunun en kısa zamanda topluma adaptasyonunu sağlamanın gaye edinildiği müşahade edilmiştir.

Son olarak İslâm ceza hukukunda cezalandırma öncesi özelliklerin diğer aşamalarda özelliklerden daha fazla oluşu, aslında İslâm'ın cezayı en baştan tasvip etmediğini; lakin yeri geldiğinde kullanmaktan

çekinmediğini ve ceza ile kırılan kalpleri de tamir etmekten de geri durmadığını ilan etmektedir.

Kaynakça

- Akşit, M. Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2011.
- Âmidî, Seyfuddin Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi Ali b. Muhammed. *el-İhkam fi usulî'l-ahkâm*. 4 cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-islâmî, ty.
- Âmir, Abdülaziz Musa. *et-Ta'zîr fi'ş-şerîati'l-islâmiyye*. 4. bs. Mısır: Dâru'l-fikri'l-arabî, 1969.
- Artuk, Mehmet Emin, Ahmet Gökçen ve Caner Yenidünya. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 6. bs. Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 2. bs. Konya: Mimoza Yayınları, 2014.
- Avvâ, Muhammed Selim. *Fî usûlin'nizâmî'l-cinâiyyi'l-islâmî*. 1. bs. Kahire: yy., 2006.
- Aydın, Hakkı. *İslâm ve Modern Hukukta İşkence*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.
- Bardakoğlu, Ali. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993, 7: 470-478.
- Bebek, Adil. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993, 7: 469-470.
- Behnesi, A. Fethi. *el-Mevsûatü'l-cinâiyye fi'l-fikhi'l-islâmî*. 4 cilt. Beyrut: yy., ty.
- Behnesi, A. Fethi. *el-Ukûbe fi'l-fikhi'l-islâmî*. Kahire: Dâru'ş-şurûk, 2004.
- Behnesi, A. Fethi. *et-Ta'zir fi'l-islâm*. 1. bs. Kahire: Müessesetü'l-halîci'l-arabî, 1988.
- Behnesi, A. Fethi. *es-Siyâsetü'l-cinâiyye fi'ş-şerîati'l-islâmiyye*. Kahire: Dâru'ş-şurûk, 1989.
- Behnesi, A. Fethi. *Medhalü'l-fikhi'l-cinâiyyi'l-islâmî*. Kahire: Dâru'ş-şurûk, 1989.
- Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin Ebû Bekir. *es-Sünenü'l-kübra*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasûhî. *Hukuk-i islâmiyye ve ıstılâhat-ı fıkhiyye kamusu*. 10 cilt. İstanbul: Bilmen Yayınları, 1976.
- Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. 9 cilt. byy.: yy., 1422.

- Büyükbaş, Nazım. "İslâm Ceza Hukukunda Cezalandırma ve Maslahatların Korunması Arasındaki İlişki". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34 (2013/1): 144-170.
- Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi. *Ahkâmu'l-Kur'an*. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, 1405.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali Seyyid Şerif. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1983.
- Çalışkan, İbrahim. "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31/1 (1990): 367-397.
- Çolak, Abdullah. "İslâm Ceza Hukukunda Hafifletici Sebepler". Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Delilleri*. Malatya: Medipres Yayıncılık, 2014.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Hukuku (Ceza ve Borçlar)*. Ankara: Öncü Yayınevi, 2017.
- Dağcı, Şamil. *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*. Ankara: DİB Yayınları, 1996.
- Demir, Bayram. "İslâm Ceza Hukukunda Cezaların Geçmişe Yürürlülüğü". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2015): 63-98.
- Derdîr, Ebü'l-Berakât Sîdî Ahmed b. Muhammedi'l-Adevî. *Şerhu'l-kebir ale'l-muhtasar-ı Halîl*. 4 cilt. byy.: Dâru'l-fikr, ty.
- Dolu, Osman, Aytekin Geleri ve H. İbrahim Bahar. *Suç Sosyolojisi*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Döndüren, Hamdi. "Zamanın ve Şartların Değişmesiyle İslâmi Hükümler Değişir mi?". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/7 (1998): 77-113.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Maslahat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003, 28: 79-94.
- Dönmezer, Sulhi ve Sahir Erman. *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku Genel Kısım*. 12. bs. 3 cilt. İstanbul: Beta Yayınevi, 1997.
- Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî. *Kitâbu's-sünen*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 cilt. Beyrut: yy., ty.
- Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim. *Kitabu'l-harac*. ter. Ali Özek. İstanbul: yy., 1973.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Ukûbe fi'l-fıkhi'l-islâmî*. Kahire: Daru'l-fikri'l-arabi, ty.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Cerîme*. Kahire: Dâru'l-fikri'l-arabî, 1998.

- Ebû Zehra, Muhammed. *Usûlü'l-fikh*. Kahire: Dâru'l-fikr, ty.
- Erem, Faruk, Ahmet Artuk ve Mehmet Emin. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1997.
- Erturhan, Sabri. *İslâm Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008.
- Erturhan, Sabri. "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 21 (2013): 185-214.
- Fazlurrahman, İslâm. çev. Mehmet Dağ ve Mehmet Aydın. 3. bs. Ankara: Selçuk Yayınları, 1993.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2008.
- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2012.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nuruddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmaü'z-zevâid ve membau'l-fevâid*. 10 cilt. Kahire: Mektebetü'l-kutsi, 1414/1994.
- İbn Âbidîn, Muhammed Alâuddîn. *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1992.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir. *Tahrîrul'-ma'nâ's-sedîd ve tenvîru'l-akli'l-cedîd*. 30 cilt. Tunus: Dâru't-tunusî, 1984.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir. *Makâsîdü'ş-şerîati'l-islâmiye*. 3 cilt. Katar: Vizaratü'l-evkaf, 2004.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef*. 7 cilt. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1409.
- İbn Ferhûn, Burhâneddîn İbrahim b. Ali b. Muhammed. *Tebîrâtü'l-hükkâm fi usûli'l-akziyeti ve menâhici'l-ahkâm*. Kahire: Mektebetü'l-külliyeye, 1986.
- İbn Hişam, Abdülmelik. *es-Sîretün'n-nebeviyye*. 2. bs. 2 cilt. Mısır: yy., 1955.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. *İ'lâmü'l-muvakkîn an rabbi'l-âlemîn*. 1. bs. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1991.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. *et-Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye*. byy.: Daru'l-beyân, ty.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*. 3. bs. 8 cilt. Riyad: Dâru tayyibe, 1999.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *el-Muğnî*. 3. bs. 15 cilt. Riyad: Dâru'l-âlemi'l-kütüb, 1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed. *Sünenü ibni mâce*. thk. M. Fuad Abdülbaki. 2 cilt. byy.: Dâru ihyâi'l-kütübî'l-arabî, ty.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru sâdir, 1414.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim. *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*. 8 cilt. byy.: Dâru'l-kitâbi'l-islâmî, ty.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim. *el-Eşbah ve'n-nazâir*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 3. bs. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2007.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ebü'l-Abbas. *Mecmûu'l-fetâvâ*. 35 cilt. Medine: Mecmau'l-melik fahd, 1995.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethu'l-kadîr*. 10 cilt. Beyrut: Daru'l-fıkr, ty.
- İçel, Kayıhan ve Süheyl Donay. *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.
- İsfahani, Mahmud b. Abdirrahman. *Beyânü'l-muhtasar şerhi muhtasari ibn Hâcib*. 3 cilt. Cidde: Daru'l-medeni, 1986.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 cilt. İstanbul: İz Yayınları, 1999.
- Kâsânî, Alaüddîn Ebû Bekir b. Mesud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. 2. bs. 7 cilt. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1986.
- Kaya, Ali. "İslâm Hukukuna Göre Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak İhkâk-ı Hak". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2007): 115-133.
- Koşum, Adnan. "İslâm Hukukunda Cezayı Ağırlaştırıcı Nedenler". Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an=Tefsîru'l-kurtubî*. 20 cilt. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-mısriyye, 1964.
- Kutub, Muhammed. *el-İnsân beyne'l-mâddiyyeti ve'l-islâm*. Kahire: Daru's-şurûk, 1995.
- Makdisî, Şerefuddîn Musa b. el-Hicâbî. *el-İknâ' fi fıkhî'l-imâm Ahmed b. Hanbel*. 4 cilt. Beyrut: Daru'l-marife, ty.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed Habib. *Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-velâyâtü'd-dîniyye*. Kahire: Dâru'l-hadis, ty.
- Mevsîlî, Ebü'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. 5 cilt. Kahire: Matbaatü'l-halebî, 1937.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed. *Feyzü'l-kadîr*. 6 cilt. Mısır: el-Mektebetü't-ticariyye, 1356.

- Müslim, Ebû Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyrî. *Sahîhu müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. 5 cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsî'l-arabî, ty.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali. *Sünen*. thk. Abdülfettah Ebû Gudde. 8 cilt. Halep: Mektebü'l-matbûâtî'l-islâmiyye, 1986.
- Nesefî, Necmüddin Ebû Hafs. *Tilbetü't-talebe fi'l-ıstılahâti'l-fikhiyye*. byy.: el-Matbaatü'l-âmire, 1311.
- Önder, Ayhan. *Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.
- Özay, İlhan. *İdari Yaptırımlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1985.
- Özbek, V. Özer. *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2000.
- Özen, Şükrü. "İnfaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2000, 22: 290-292.
- Polat, Murat. "İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge". Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Râzî, Ebu Bekir b. Abdilkadir. *Muhtâru's-sihâh*. 5. bs. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1999.
- San'ânî, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam. *el-Musannef*. 11 cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-islâmî, 1403.
- San'ani, Ebu Urve Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi*. 11 cilt. Pakistan: Meclisü'l-ilmîyye, 1403.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed. *Mebûd*. 30 cilt. Beyrut: Daru'l-marife, 1993.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed. *Usûlü's-serahsî*. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-marife, ty.
- Şener, Abdülkadir. *Kıyas İstihsan İstıslah*. Ankara: DİB Yayınları, 1981.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasan. *el-Aslü'l-ma'rûf bi'l-mebûd*. 5 cilt. Karaçi: İdâratü'l-kur'an ve'l-ulumi'l-islâmiyye, ty.
- Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb fi'fikhi'l-imâmî's-Şâfiî*. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1995.
- Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Teymî, Ebü'l-Kâsım İsmâîl b. Muhammed. *et-Terğîb ve't-terhîb*. Kahire: Daru'l-hadis, 1993.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 cilt. Mısır: yy., 1975.
- Toroslu, Haluk. *Ceza Müeyyidesi*. Ankara: Savaş Yayınları, 2010.

Toroslu, Nevzat. *Ceza Hukuku Genel Kısım*. 9. bs. Ankara: Savaş Yayınevi, 2006.

Udeh, Abdülkadir. *et-Teşrîu'l-cinâi'l-islâmî mukâranen bi'l-kânûni'l-vaz'iyi*. 12. bs. 2 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993.

Yaman, Ahmet. *Siyaset ve Fıkıh*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.

Yiğit, Yaşar. "İslâm Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Kanunu Bilmemenin Cezalara Etkisi". *Diyanet İlmi Dergi*, 36/1 (2000): 55-84.